

**CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**KUR'AN-I KERİMDE GEÇEN MESELLERİN
AHLAK ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

Semra HONİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU

SİVAS

Eylül – 2009

**KUR'AN-I KERİMDE GEÇEN MESELLERİN
AHLAK ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

Semra HONİ

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı Bilim Dalı İçin
Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**SİVAS
Eylül 2009**

KABUL VE ONAY

Semra HONİ'nin hazırlamış olduğu “Kur'an-ı Kerim'de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanımı ” adlı bu çalışma, 10 Eylül 2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı”nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN

Doç. Dr. Hasan KESKİN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
10.09.2009

Prof. Dr. Mehmet ASLAN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın her aőamasında benden yardımlarını esirgemeyen tez danıőmanım, değerli hocam Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOğLU, sürekli teşvik ve yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN, Doç. Dr. Hasan KESKİN ve Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ Beylere sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, tez yazımında teknik düzeltilmeleri yapan değerli meslektaőım Süleyman Altun Bey'e de teşekkür ediyorum.

ÖZET

HONİ, Semra, Kur'an-ı Kerim'de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2009.

Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanlara gönderilmiş olan en son kutsal kitaptır. Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliği ifade tarzının yalın, insanların anlayacağı şekilde olmasıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'i anlaşılır kılmak için insanların güncel hayatıyla ilgili, onların kullandıkları ifadelerle yakın ifadeler kullanmıştır. Bu ifade şekillerinden biri de meseldir.

Mesel, bir durumu anlaşılması açık olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek açıklamaktır. Kur'an-ı Kerim mesellerle birçok konuya açıklık getirmiş, ayetleri mesellerle anlaşılır kılmıştır. Kur'an'ın bu ifade tarzı ahlak eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

“Kur'an-ı Kerim'de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması”na örneklerin verildiği bu çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amaç ve önemi, sınırlılıklar, araştırma yöntemi, araştırma ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır.

İkinci bölümde, mesel kavramını ortaya koymak için, meselin tanımı, Kur'an'da kullanılışı, amaçları, özellikleri ve konuları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, ahlakî konuları içeren mesellerin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kullanımına ilişkin sınıf içi etkinliklere (ders işlenişleri, ders planlarına) yer verilmiştir.

Dördüncü sonuç bölümde ise özet ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Din öğretimi, ahlak öğretimi, Kur'an-ı Kerim, mesel, ders planı, ders etkinlikleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi.

ABSTRACT

Honi, Semra, The Usage Of Parables Which Are Involved In The Holy Koran On Moral Education, Master's Thesis, Sivas 2009.

The Holy Koran is The lost holy bible which is sent to people by God. Being understandable for people and simplicity of expression is the most important quality of The Holy Koran. In order to make The Holy Koran be comprehensible, God applies expressions that are used by people in their daily lives. One of these expressions is parable.

Parable means simile one situation to another situation which is more clear to be able to understand easily and explain it by illustrating. The Holy Koran clarifies many issues and make clear verses of the Koran using parables. This expression style of Koran has great important place on Moral Education.

Firstly, the problems of the study aims and significance of the study limitations, techniques of the investigation and basic statements related to the study are explained in the introduction chapter of the study which presents some examples using parables involved in The Holy Koran on Moral Education.

In the second chapter, the definition of the parables, usage of them in The Holy Koran, aims, qualities and issues of the parables are asserted so as to present for consideration concept of parables.

In the third chapter, there are some activities (process of a lesson, lesson plans) in the relation to use of parables that involves in moral issues in religion lesson.

The fourth chapter presents the conclusion of the study and suggestions for further research.

Key Words:

Religion education, moral education, The Holy Koran, parable, lesson plan, lesson activities, religion lesson.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1. PROBLEM	1
2. DENENCELER	5
3. SAYILTILAR	5
4. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ	5
5. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI	6
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
7. ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI	6

İKİNCİ BÖLÜM MESEL KAVRAMI

1. MESEL NEDİR?	7
2. KUR'AN-I KERİM'DE MESEL	9
3. MESELLERİN KULLANILMASININ AMAÇLARI	10
3.1. Bilgi Vermek, Öğretmek	10
3.2. İkna	11
3.3. Özendirme veya Caydırma	11
3.4. Eğitim	12
3.5. Övme	12
3.6. Yeme	13
3.7. Misal Vermek (Örneklendirme)	13
3.8. Edep ve Hayâyı Korumak	15
3.9. Hatırlatma	15
3.10. Öğüt	16
3.11. İbret Vermek	16
3.12. Tefekkür (Düşündürme)	17
3.13. Teşvik	20
3.14. Sakındırmak	21
3.15. Konuyu Pekiştirme	21
3.16. Hakkı İspat, Batılı Çürütme	23
3.17. Muhatabı ikna etmek	24
3.18. Gerçekleri İdrake Yaklaştırmak	25
3.19. Daveti Duyurma, Tebliğ	26
3.20. Gerçekleri Açığa Çıkarma	27
3.21. İyi ile Kötüyü Ayırma	27
3.22. Anlatımı Kolaylaştırma	28
3.23. İyi Anlamayı Sağlama	29
3.24. Kalıcı Olmayı Sağlama	29
3.25. Muhatabı etkilemek	30

4.KUR'AN'DA BULUNAN MESELLERİN ÖZELLİKLERİ.....	31
4.1. Pratik bir eğitim yöntemidir.....	31
4.2. Genellikle itikâdî konuları içerir.....	32
4.3. Genellikle Tabiat Unsurlarına Dayanır.....	37
4.4.Mesellere Konu Olan Olaylar Yaşanmış, Yaşanması Mümkün Olan veya Sembolik Olaylardır.....	38
5.KUR'AN MESELLERİNİN KONULARI.....	41
5.1.İtikadî Konular.....	41
5.2.Amelî Konular.....	43
5.3.Ahlakî Konular.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE

KUR'AN MESELLERİNİN KULLANIMINA ÖRNEKLER

DERS ETKİNLİĞİ 1 (Gıybet).....	52
DERS ETKİNLİĞİ 2 (Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri).....	58
DERS ETKİNLİĞİ 3 (Sözünde Durmak).....	66
DERS PLANI 4 (Alçak Gönüllülük).....	71
DERS PLANI 5 (Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak, İnfak).....	76
DERS PLANI 6 (İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek).....	86
DERS PLANI 7 (Kıskançlık).....	90
DERS PLANI 8 (Kibir).....	98
DERS PLANI 9 (Aile İçi İletişimle İlgili Öğütler).....	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

1.ÖZET.....	110
2.ÖNERİLER.....	112
KAYNAKÇA.....	113

KISALTMALAR

Ank.	: Ankara
AÜ.	: Ankara Üniversitesi
c.	: Cilt
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
İF	: İlahiyat Fakültesi
İst.	: İstanbul
md.	: Madde
MÜ İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MÜ	: Marmara Üniversitesi
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv.	: Üniversite
yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Ahlak eğitimi, ailede başlar, okul ile devam eder, hayat boyu bireyin çabalarıyla ve çevrenin etkisiyle oluşur. Ahlak eğitiminin amacı, okuldaki tüm eğitim etkinliklerini tamamlamak, bağlamak, yüceltmek ve asilleştirmektir. Ahlak eğitimi okulun tüm birimleri ve elemanlarının sorumluluğu içerisinde olmasına rağmen, ilk ve orta dereceli okullarımızda, adı üstünde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu dersin amaç ve konuları; dinin, inanç ibadet, ahlak esaslarına göre şekillenmektedir. İşte bu nedenle bu dersin, ahlak eğitimine katkısı diğer derslere göre daha somuttur.

“Nasıl öğretmeliyim?” sorusu, hemen her öğretmenin sürekli zihnini kurcalayan bir soru olmuştur. Öğretmenlerin öğretim yaklaşımları konusundaki düşünceleri, kendi öğrenimleri süresince aldıkları derslerde öğrendikleri veya kendi öğretmenlerinden gördükleri yanında, kişisel deneyim ve gözlemleri, okuldaki meslektaşlarıyla gerçekleştirdikleri diyaloglar, katıldıkları hizmet içi kurs, seminer vb. yollarla oluşur.

Ahlak öğretimi konusunda, öğretmenlerimizin yöntem bilgisi yönünden eksikleri olduğu açıktır. Hemen ifade edelim ki, bunun suçlusu kesinlikle öğretmenlerimiz değildir. Bu konuda, eğitim bilimcilere düşen görev, öğretim amaçları içinde yer alan kazanımların sınıf içerisinde öğretmenler tarafından nasıl öğretim konusu yapılacağına açıklığa kavuşturulmasıdır.

Şayet ahlak ve değerler eğitimi önemsiyorsak, ahlakî konuların öğretimi ile ilgili, özel öğretim yöntem ve teknikleri geliştirmeliyiz. Bu çerçevede, Kur'an-ı Kerim'de geçen mesellerin ahlakî konuların öğretiminde nasıl kullanılabileceği ile ilgili örneklerin yer aldığı çalışmalar yapılmaya ihtiyaç vardır.

Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanlara gönderilmiş olan en son kutsal kitaptır. Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliği ifade tarzının yalın, insanların anlayacağı şekilde olmasıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'i anlaşılır kılmak için insanların

güncel hayatıyla ilgili, onların kullandıkları ifadelere yakın ifadeler kullanmıştır. Bu ifade şekillerinden biri de meseldir.

Mesel, bir durumu anlaşılması açık olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek açıklamaktır. Kur'an-ı Kerim mesellerle birçok konuya açıklık getirmiş, ayetleri mesellerle anlaşılır kılmıştır. Kur'an'ın bu ifade tarzı ahlak eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

“Kur'an-ı Kerim'de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması”na örneklerin verildiği bu çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amaç ve önemi, sınırlılıklar, araştırma yöntemi, araştırma ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır.

İkinci bölümde, mesel kavramını ortaya koymak için, meselin tarifi, Kur'an'da kullanılışı, amaçları, özellikleri ve konuları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, ahlakî konuları içeren mesellerin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kullanımına ilişkin sınıf içi etkinliklere (ders işlenişleri, ders planlarına) yer verilmiştir.

Dördüncü sonuç bölümde ise özet ve önerilere yer verilmiştir.

Semra HONİ

Sivas, Eylül 2009

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amaç ve önemi, yöntemi, sınırlılıkları, kavramları ve kısaltmalar yer almaktadır.

1. PROBLEM

Ülkemizde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilköğretimde haftada 2 ve orta dereceli okullarda haftada 1 saat olarak okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu dersin daha etkili olması için çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı program geliştirme çalışmalarına sürekli devam etmekte; akademisyenler, eğitimciler ve öğretmenler de bu dersin öğretim yöntemleriyle ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Eğitimciler ve eğitim üzerine düşünenler, eğitimin en genel anlamdaki tanımını, “insanları belli amaçlara göre yetiştirme süreci”¹ şeklinde yapmaktadırlar. Eğitim kavramında olduğu gibi öğrenmenin de belli bir tanımını yapmak oldukça zordur. Öğrenme, “kavrama ve verileri öğrenme, hatırd tutma, beceriler edinme gücü, beynin anlayış ve kavrayış sınırı”² olarak tanımlanmaktadır. Teknik manada öğrenme, “Tekrar ya da yaşantı sonucu davranışta meydana gelen oldukça devamlı bir değişiktir.”³ Öğretim ise, “Okullarda yapılan plânlı, kontrollü örgütlenmiş öğretme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır.”⁴ Eğitim programında “ne öğretelim?” “niçin öğretelim?” sorularını cevaplama aşamalarından sonra öğretme öğrenme süreci boyutunda yöntem sorunuyla karşı karşıya kalıyoruz.

İçeriğin öğrencilere en etkili biçimde “nasıl” kazandırılacağı sorusu bizi öğretme yolları ile karşı karşıya getirir. Programın öğelerinden olan öğretme öğrenme süreci boyutu, seçilen içeriğin belirlenen hedeflere ulaşmada nasıl kazandırılacağını göstermektedir. Bu süreçte, öğretim stratejileri, yöntem ve

¹ Nurettin Fidan, **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, Alkın Yay. Ank. 1991, s.4.

² Ferhan Oğuzkan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay. Öğrenme maddesi, Ank. 1981, s. 118

³ Halis Ayhan, **Eğitim Bilime Giriş**, Şule Yay. İstanbul 1995, s.105.

⁴ Fidan, Okulda, s.11.

teknikleri ile öğretim materyalleri yer almaktadır. Programın son ögesi olan değerlendirme ise belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıp, ulaşılmadığını ortaya koymakta ve “ne oldu ?” sorusuna cevap vermektedir.

Öğretimde yöntemin büyük önemi ve işlevi vardır. Öğretim rastgele yapılamaz. Yapılırsa öğrenci ve öğretmen çok fazla zaman ve enerji harcar. Az zamanda başarılı bir öğretim için yöntem bilgisine ihtiyaç vardır. Çünkü öğretim ancak belirli yöntemlerle yapıldığı zaman istenilen davranışlar daha kolay kazandırılabilir. Yöntemsiz bir öğretimde etkinlikler rastlantıya bırakılmış demektir. İyi niyetli çabaların düzene girmesi, denetim altına alınması, gereksiz uğraşmalar ve zaman kaybının önlenmesi için yöntem bilgisi gereklidir.⁵

Diğer derslerde olduğu gibi artık DKAB derslerinde de öğrencinin bilgiyi sadece ezberlemesi ve gerektiğinde tekrar etmesi beklenemez. Öğrenciden istenen, öğrenme öğretme sürecinde aktif olması, düşünmesi, sorması, eleştirmesi, problem çözmesi, yaratıcı olması, üretmesi, hayatın anlamını keşfetmesi vb. durumlara önem verilmesi, drama yönteminin DKAB dersinde rahatlıkla kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.⁶

Diğer derslerde olduğu gibi artık DKAB derslerinde de öğrencinin bilgiyi sadece ezberlemesi ve gerektiğinde tekrar etmesi beklenemez. Öğrenciden istenen, öğrenme öğretme sürecinde aktif olması, düşünmesi, sorması, eleştirmesi, problem çözmesi, yaratıcı olması, üretmesi, hayatın anlamını keşfetmesi vb. durumlara önem verilmesidir.

DKAB dersinin temel kaynaklarından biri de Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanlara gönderilmiş olan en son kutsal kitaptır. Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliği ifade tarzının yalın, insanların anlayacağı şekilde

⁵ Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, 4.baskı, Nobel Yay., Ank. 2009, s.71-72.

⁶ Halise Kader Zengin, **Eğitsel Oyunlar ve DKAB Dersinde Kullanımı**, AÜ SBE YL Tezi, Ankara 2002, s.4.

olmasıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'i anlaşılır kılmak için insanların güncel hayatıyla ilgili, onların kullandıkları ifadelerle yakın ifadeler kullanmıştır. Bu ifade şekillerinden biri de meseldir.

Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanların anlaması ve hayatlarına uygulamaları için gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerimin en büyük özelliklerinden birisi de ifadelerinin veciz olmasıdır. Allah emir ve yasaklarını insanların anlayacağı şekilde onlara bildirmiştir.

Kur'an'da birçok edebî tasvir bulunmaktadır. Bunların bir kısmını meseller oluşturur. Meseller ayetlerin daha somut ifadelerle aktarılmasıdır. Anlatılmak istenen ifade insanların anlayacağı şekle sokulmuş, yaşanan hayattan örnekler verilmiştir. Meseller hem söze güzellik katar, hem de ayetlerin daha kolay anlaşılmasını sağlar. Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.”⁷

Kur'an'ın getirdiği meseller dış dünya ile ilgilidir ve bunlar duyu organları ile kavranan, insanların içinde buldukları sosyal hayattan alınan mesellerdir. İnsanların kendi kendilerine verdikleri meseller gibidir. Allah verilen bu meseller üzerinde insanları düşünmeye davet eder.⁸

Mesel her dilde ve her kültürde mevcut olup Kur'an-ı Kerimden önceki semavî kitaplarda da sıklıkla kullanılmıştır. Cahiliye döneminde Araplar arasında da yaygın olan mesellerin Arap Dili ve Edebiyatında da önemli bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de de Araplara hitap edilirken onların önemle üzerinde durdukları mesel getirme yöntemi uygulanmıştır.⁹

⁷ İbrahim 14/24- 25.

⁸ Talat Sakallı, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İst. 1999, c.2, s.62.

⁹ İsmail Durmuş, “Mesel”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İst. 2004, c.29, s.299.

Kur'an-ı Kerim'deki mesellerin bazen bir, bazen de birçok amacı olabilir. Bunlardan biri de eğitimidir. Mesellerde insanın ümit, arzu, korku, endişe gibi duyguları dikkate alınarak eğitilmesi ve ruhen olgunlaştırılması amacı önemli bir yer tutar.¹⁰ Meseller bir düşünceyi pekiştirmek, öğüt vermek, teşvik etmek ve sakındırmak gibi amaçlarla da kullanılır. Bunlar genel olarak iki gruba ayrılır: Açık olanlar, gizli ve imalı olanlar. Kur'an-ı Kerim'de açık veya gizli mesellere örnek teşkil edecek birçok ayet vardır. Özellikle gizli meseller İslam alimlerinin ve tasavvufçuların ilgisini çekmiş, inceleme ve araştırmalarına konu olmuştur.¹¹

İnsanların birbirlerini sevmeleri, karşılıklı güvene dayalı iyi ilişkiler kurmaları, birbirlerinin hatalarını hoşgörü ile karşılamaları ve bu şekilde barışa katkıda bulunabilmelerinde bilinçli bir ahlak eğitiminin etkin bir rolü olacaktır. Kur'an, sahip olduğu anlatım tarzı ile ilkelerini sunarken insanların anlayabileceği ifadeleri en güzel biçimde kullanır. Kur'an'ın ifade tarzlarından en önemlisini ve büyük bir çoğunluğunu da meseller oluşturur. Mesellerin Kur'an'daki kullanılış tarzı ve şekilleri geniş bir araştırma konusudur. Bu araştırmalar sonucunda ahlak eğitimi için önemli ipuçları elde edebiliriz.¹²

Kur'an-ı Kerim'de kullanılan mesellerin araştırılıp incelenmesi ve tefsiriyle ilgili daha önce bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Hasan Keskin'in Emsalü'l Kur'an adlı yüksek lisans tezidir. Hasan Keskin tezinde meselin tarifi, önemi, amaçları, kullanılış şekilleri, çeşitleri, konuları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş, yer yer bazı ayetlerin tefsirini yapmıştır.

Çalışmanın problemini "Kur'an- Kerim'de mesel içeren ayetleri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde nasıl kullanabiliriz?" sorusu oluşturmaktadır.

¹⁰ Durmuş, "Mesel", TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s.300.

¹¹ Ali Turgut, **Tefsir Usulü ve Kaynakları**, MÜ İFAV Yay. İst.1991, s.182.

¹² Macit Yılmaz, **İslam Ahlak Eğitimi Kur'an Kıssaları**, CÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2001, s.6.

2. DENENCELER

1. Meseller ahlak öğretiminde kullanılabilir.
2. DKAB derslerinde geçen ahlaki kavramlarla ilgili Kur'an- Kerim'de meseller bulunmaktadır.

3. SAYILTILAR

1. Mesellerin ahlak öğretiminde kullanılması konusu literatür çalışması ve tarama yöntemiyle ortaya konulabilir.
2. Meseller, DKAB öğretmenleri tarafından derslerde kullanılabilir.
3. Türkiye'de mesellerin öğretimi ile ilgili yapılan bağımsız bir çalışma bulunmamaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın genel amacı, “Kur'an-ı Kerim'de geçen mesellerin ahlak öğretiminde nasıl kullanılabilabileceğine” örnekler ortaya koymaktır. Bu çerçevede mesellerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki ahlaki konularda nasıl kullanılabilabileceğini ortaya koymak ve öğretmenlere ve eğitimcilere de yol göstermektir.

Araştırma, din eğitimcilerinin meselleri uygulama alanlarında kullanmalarını amaçlamaktadır. Çünkü meseller konuları ve kullanım özellikleri açısından günlük hayatla yakından ilgilidir. Bu çalışmada yapılacak çalışmalar din eğitimcilerine birçok alanda kullanabilecekleri malzemeler sağlayacaktır.

Allah Kur'an-ı Kerimde emirlerinin daha iyi anlaşılması için meseller kullanmıştır. Bu nedenle mesellerle neyin kastedildiğinin iyi anlaşılması gerekir. Allah mesellerle insanlara onların anlayabileceği bir yol göstermiştir. Çok veciz ve öz olan Kur'an-ı Kerimde Allah meseller kullanarak bize mesellerin önemini işaret etmektedir. Biz din eğitimcilerinin görevi de meselleri kullanarak anlaşılır bir din eğitimi yapmaktır.

5.ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

“Kur’an-ı Kerim’de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması”na örneklerin verildiği bu çalışmada ulaşılabilen Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu yüzden bu araştırma birçok yönden sınırlıdır. Bu çalışmadaki etkinlik örnekleri, ilk ve ortaöğretim DKAB ders programındaki konularla sınırlıdır.

6.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Kur’an-ı Kerim’de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması”na örneklerin verildiği bu çalışma kuramsal bir çalışmadır.

Araştırmanın kuramsal temeli ortaya konulurken “literatür çalışması” yapılmıştır. Öncelikle mesel kavramını açıklığa kavuşturmak için tefsir ve tefsir usulüyle ilgili eserler taranmıştır. Bu çerçevede farklı tefsirlerden mesellerin kullanıldığı ayetlerin tefsiri ve konuyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir.

Mesellerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kullanılması için ahlak konularıyla ilgili meseller belirlenmiştir. Daha sonra Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programı taranarak bu mesellerin hangi konularda kullanılabileceği ortaya konulup uygulama örnekleri hazırlanmıştır. Bu çerçevede belirlenen konularla ilgili içinde mesellerin de kullanıldığı öğretim etkinlikleri (ders planları/ders işlenişleri) hazırlanmıştır.

7.ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI

Ahlak: İnsanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü.
Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik (belli amaçlar doğrultusunda) davranış değişikliği oluşturma süreci.

Mesel: Bir durumu daha açık ve anlaşılır olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek anlatmaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MESEL KAVRAMI

Bu bölümde mesel kavramının tanımı yapılmış, Kuran-ı Kerim’de meselin kullanılması, mesellerin kullanılmasının amaçları, özellikleri ve konuları hakkında bilgi verilmiştir.

1.MESEL NEDİR?

Mesel kelimesinin anlamı konusunda farklı tarifler vardır. Bir görüşe göre mesel kelimesi Arapça, “msl” kökünden türemiş olup, mastar olarak “ayakta dikilip durmak”, “bulunduğu yerden ayrılmak” ve “benzemek” anlamlarına gelir.¹³ İsim olarak kullanıldığında ise halk arasında kabul görüp yayılmış meşhur olan sözlere denir. Çoğulu ise “emsâldir.” Bunlar Türkçemizde atasözleri olarak bilinir.¹⁴

Bir başka görüşe göre mesel Arapçada “benzemek, benzeri olmak” anlamına gelen “müsûl” kökünden türemiş bir sıfattır ve “benzeyen” demektir. Ayrıca sıfat, vasıf, söz, ibret ve kıssa anlamlarına da gelir. “Örnek” anlamındaki misal’den; “dikilmek” anlamındaki müsûl’den; “benzeşmek” anlamındaki temasül’den türemiş olması da mümkündür. Benzerlik ilgisine dayanan mesel öncelikle belirli bir durum veya olay için söylenerek doğar. Daha sonra insanlar arasında yaygınlaşıp ona benzeyen her durum için söylenir. Bir meseli diğer sözlerden ayıran temel özellikleri, lafzının kısa, anlamının doğru, şekil ve ifadelerinin değişmez, aynı zamanda yaygın ve anonim olmasıdır.¹⁵

Mesel, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı, düşünceleri, değişmez ifade ve özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek tarzda yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, genellikle aslı

¹³ Hasan Keskin, **Emsalü’l Kur’an**, MÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, İst. 1986, s.13.

¹⁴ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usulü**, Ankara 1993, s.174.

¹⁵ Durmuş, “Mesel”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s.293.

durumuna benzeyen hâlleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir.¹⁶

İbrahim Nazzam, meselin diğer sözlerden farklı olarak şu dört özelliği taşıdığını söyler: “Lafzın veciz oluşu, mananın kullanıldığı yere uygunluğu, teşbihin güzelliği ve kinayenin hoş olması.”¹⁷ Zemahşeri, “Mesel, manaları gönüllere daha iyi yerleştirmek amacıyla, hayrete düşürücü güzel bir üslupla, özlü ve anlaşılır sözlerle ifade etmektir.” demiştir.¹⁸ İbn’ül Kayyim el Cevziyye, mesel hakkında “Bir şeyi başka bir şeye hükmü bakımından benzetmek, akılla bilinen manaları duyu organlarıyla canlı bir takım varlıklar hâline getirerek gözle görülür şekilde akla yaklaştırmak veya duyu organlarıyla anlaşılabilen iki şeyden birini diğerine benzeterak akla yaklaştırmak ve onlardan biri vasıtasıyla diğerini ibret alınacak bir duruma getirmektir.” demiştir.¹⁹

Mesel, iki ifade arasındaki benzeşmedir. Aynı kökten türemiş olan temsil ise, benzerini getirmek, örnek vermek, göz önüne dikmek ve benzetmek demektir. Terim olarak mesel, “halk arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı, içerisinde bir düstur ve hikmet taşıyan kinayeli veciz sözlerdir.” Veli Ulutürk bu tarife dayalı olarak mesel, Türkçe’deki atasözü anlamına gelmektedir. Arapçada atasözleri ve deyimler mesel kavramıyla ifade edilmiştir, demektir.²⁰

Meseli daha çok Türkçe’deki “teşbih” kavramıyla ilişkilendirebiliriz. “Teşbih, aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şeyden, benzerlik itibariyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır.”²¹

Kur’an’da geçen kıssaları da mesel kavramı içinde değerlendirebiliriz. Kıssa, şahıs, zaman ve mekandan soyutlanmış, gerçek üstü veya kendi içinde bir gerçeklik alanı oluşturan, dolayısıyla bu yönüyle aşkın olayların dile getirildiği ifade şeklidir.²²

¹⁶ Durmuş, “Mesel”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s.293.

¹⁷ Keskin, Emsalü’l Kur’an, s.13.

¹⁸ Keskin, Emsalü’l Kur’an, s.17.

¹⁹ Keskin, Emsalü’l Kur’an, s.16.

²⁰ Veli Ulutürk, **Kur’an’da Temsili Anlatım**, İnsan Yayınları, İst. Tarihsiz, s.7.

²¹ Numan Külekçi, **Edebî Sanatlar**, Erzurum 1994, s.21.

Bu tariflerden hareketle, meseli “Bir durumu daha açık ve anlaşılır olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek anlatmaktır.”, şeklinde tarif edebiliriz.

2.KUR’AN-I KERİM’DE MESEL

Kur’an-ı Kerim’de mesel şu anlamlarda kullanılmıştır:

1. Misal, örnek, benzer: “Şüphesiz Allah, (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kafir olanlara gelince: “Allah böyle misal vermekle ne murat eder?” derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır.”²³

Büyüğü de küçüğü de yaratan Allah’tır. Mesellerde önemli olan hacim veya şekil değildir. Neyle verilirse verilsin meseller, konuyu aydınlatmak ve gözler önüne sermek için bir teşbih aracıdır. Böylece Allah Teala meseller vererek kalpleri yoklamak ve şahısları imtihan etmek istemektedir.²⁴

2. Hâl, sîret, durum: Geçmişte yaşamış toplumların hâlleri, inkarcı tutum ve davranışları, bu yüzden başlarına gelen musibetler birer mesel olarak zikredilmiştir.

*“(Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki müminler: “Allah’ın yardımı ne zaman?”, dediler. Bilesiniz ki Allah’ın yardımı yakındır.”*²⁵

3. İbret: Geçmiş kavimlerin hayat hikâyelerinin ve âkıbetlerinin anlatıldığı ayetlerde mesel bu anlamda kullanılmıştır.

²² Yılmaz, İslam Ahlak Eğitiminde Kur’an Kıssaları, s.45.

²³ Bakara 2/26.

²⁴ Seyyid Kutub, **Fî Zılal-il Kur’an**, Çelik Yayınevi, İstanbul 1993, c.1, s.102.

²⁵ Bakara 2/214.

“Onları, sonradan gelenlerin geçmişi ve bir ibret örneği kaldık.”²⁶

4. Vasıf, özellik: Bazı ayetlerde mesel bir şeyin özelliklerini ortaya koymaktadır.²⁷ “Takva sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği şudur: Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi sürekli. İşte bu, kötülüklerden sakınanların mutlu sonudur. Kafirlerin sonu ise ateştir.”²⁸

3. MESELLERİN KULLANILMASININ AMAÇLARI

3.1. Bilgi Vermek, Öğretmek

Meseller bazı konularda inananlara bilgi vermek amacıyla kullanılmıştır. Bu konuda şu ayetleri örnek verebiliriz:

“Bu iki zümrenin (kâfirlerle müminlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hâli hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?”²⁹

Âlemdeki hakikatin işaretlerini keskin biçimde gözlemleyip, Allah tarafından gönderilen peygamberlere kulak verenler ile ne Allah’ın ayetlerini gözlemleyen ne de peygamberlere kulak veren kimseler arasındaki keskin ayırım budur. Bu iki gurup insanın ne davranışları birbirine benzer, ne de akıbetleri aynı olur.³⁰

“O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedimler dolaşır ki, onları gördüğünde etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.”³¹

“Onlara (Yahudilere) kendisine ayetlerden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Dileseydik elbette

²⁶ Zuhruf 43/56.

²⁷ Durmuş, “Mesel”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s.299.

²⁸ Ra’d 13/35.

²⁹ Hud 11/24.

³⁰ Ebu’l Ala El- Mevdudi, **Tefhimu’l Kur’an**, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, c.2, s. 385.

³¹ İnsan 76/19.

onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat belki düşünürler.”³²

“O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeylere gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”³³

3.2. İkna

Bir düşüncenin veya bir gerçeğin muhataba kabul ettirilmesi için getirilen meseller bazen kesin birer delil olma özelliğini taşımakta, bazen muhataba karşılaştırma yapma imkânı vermekte, bazen onun da düşünerek bir gerçeğe ulaşmasını sağlamaktadır.

“Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı?”³⁴

3.3. Özendirme veya Caydırma

Bazı mesellerin iyi, güzel ve faydalı olan şeye özendirici; kötü, zararlı ve çirkin olan şeylerden caydırıcı ve uzaklaştırıcı özellikler taşıdığı görülmektedir.

“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara

³² Araf 7/175–176.

³³ Rad 13/ 17.

³⁴ Nahl 16/75.

*misaller getirir. Kötü bir sözün misali gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan bir ağaca benzer.*³⁵

3.4. Eğitim

Bazı mesellerde insanın ümit, arzu, korku, endişe gibi duyguları dikkate alınarak eğitilmesi ve ruhen olgunlaştırılması amacı önemli bir yer tutar.

*“Allah yolunda malını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah’ın lütfü geniştir. O her şeyi bilir.”*³⁶

Allah’ın sınırsız kaynakları olduğu ve Allah her şeyi bildiği için, insan Allah yolunda harcarken ne kadar samimi ve istekli olursa, Allah’tan alacağı mükafat da o kadar büyük olacaktır. İnsan, bir tohumdan yedi yüz sekiz yüz tane yaratan Allah’ın yapılan iyilikleri de yedi yüz misli ile mükafatlandırmaya kadir olduğuna kesinlikle inanmalıdır.³⁷

3.5. Övme

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamberin nitelikleri anlatılırken Tevrat ve İncil’deki meselleri anlatılır.³⁸

“Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükuya varırken secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izleridir. Bu, onların Tevrat’taki vasıflarıdır. İncil’deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları

³⁵ İbrahim 14/24.25.26.

³⁶ Bakara 2/261.

³⁷ Mevdudi, Tefhimu’l Kur’an, c. 1, s. 208.

³⁸ Durmuş, “Mesel”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s. 300.

çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelerir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vaat etmiştir.³⁹

Bu misal Hz. Peygamberin ve arkadaşlarının ilk ve son durumlarını anlatmaktadır. İlk defa yere atılan bir tane gibi filizlenmeye başlayan Müslümanlar gittikçe güçlenerek büyük bir ordu olmuşlardır. Bu ayette sahabe misal yoluyla övülmüştür. Sahabenin hem Tevrat'ta hem de İncilde anlatılmış olmaları onların büyüklüklerine işarettir.⁴⁰

3.6. Yerme

Kur'an mesellerinin amaçlarından biri de yerilmesi gerekenleri yermektir. Kur'an ayetlerini yalanlayan ve yanlış inançlarında ısrar eden Yahudilerin durumu, arzu ve isteklerinin peşine takılmalarından dolayı köpeğe benzetilmiştir.⁴¹

Tevrat'ı okuyan, fakat onunla amel etmeyen İsrailoğulları'nın durumu da sırtında ciltlerce kitap taşıyan merkebe benzetilmiştir.⁴²

3.7. Misal Vermek (Örneklendirme)

Mesel bazen bir konunun veya bir düşüncenin açıklanmasında misal olarak zikredilir ve yapılacak açıklamaların yerini tutar.

“İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur. Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür. Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar

³⁹ Fetih 48/29.

⁴⁰ Keskin, Emsalül Kur'an, s. 65.

⁴¹ Araf 7/ 176.

⁴² Cuma 62/5.

*gibidir: (Öyle bir deniz) ki onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde bulut, birbiri üstüne karanlıklar, insan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur.”*⁴³

Bu ayette kafirlerin yaptıkları ameller çöllerdeki seraba benzetilmiştir. Bu benzetme, küfür ve nifaklarına rağmen bazı iyi amellerde bulunan ve daha başka şeylerin yanı sıra, peygambere inanıp itaat etmeseler ve gerçek müminlerin niteliklerinden yoksun bulunsalar da yaptıklarının ahirette kendilerine yararı olacağı umuduyla ahiret hayatına inanan kimselerin durumunu tasvir etmektedir. Bu benzetmeyle, böylelerine gösteriş için yaptıkları faziletli amellerden ahirette yarar ummalarının yalnızca bir hayal olduğu söylenmektedir. Nasıl ki çölde yürüyen bir yolcu gün ışığında parlayan kumları pınar sanarak, susuzluğunu gidermek için oraya koşarsa, yaptıkları iyi amellere dayanarak, batıl ümitlerle ölüme doğru yol alanların durumu da böyledir. Ama seraba koşan kişi susuzluğunu kandırarak bir şey bulamadığı gibi, böylelerinin de ölüm hâlinde kendilerine yarayacak hiçbir şeyleri olmayacaktır. Buna karşılık vardıkları yerde Allah'ı bulacaklardır. O da gösteriş için yaptıkları bir takım faziletli işlerin yanı sıra, küfür, nifak ve kötü amellerinden dolayı kendilerini hesaba çekecek ve onlara tam bir adaletle davranacaktır.

Aynı ayette yine kafirlerin amelleri için farklı bir benzetme yapılmıştır. Kafirlerin amelleri engin bir denizdeki karanlıklara benzetilmiştir. Bu benzetme gösteriş için amellerde bulunanları da içine almak üzere, tüm kafirlerle münafıkların durumunu tasvir etmektedir. Bu tür kimseler dünya hayatında halkın en bilgilileri ve öğrenim sahalarının liderleri olsalar bile, hayatlarını tam ve mutlak bir cehalette yaşayan bir insan gibidirler. Onlar gerçek bilginin sadece dünya ilmiyle sınırlı olduğunu sanırlar. Gerçek bilginin bütünüyle farklı olduğunu ve bu konuda hiçbir fikirlerinin bulunmadığını anlamazlar.⁴⁴

⁴³ Nur 24/ 39-40.

⁴⁴ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.3, s.551.

3.8. Edebe ve Hayâyı Korumak

Kur'an-ı Kerimde hayâ duygusunu korumak amacıyla açık ifadeler yerine aynı anlamın anlaşılmasına elverişli başka ifadeler kullanılmış ve meseller getirilmiştir.⁴⁵

*“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı.
Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz...”*⁴⁶

3.9. Hatırlatma

Kur'an meselleri bilinen hususları daha canlı bir şekilde muhataba hatırlatmayı amaçlar. Bazen doğrudan anlattığı gibi bazen de mesel yoluyla hatırlatır.

*“Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış
da kendisini kuşlar kapmış yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş
(bir nesne) gibidir.”*⁴⁷

Bu misalde “gök”, insanın aslî fitratı anlamındadır. İnsan başkasının değil sadece Allah'ın kuludur ve yaratılıştan tevhit ilkesini kabule hazırdır. Bu nedenle peygamberin davetini kabul edenler fitratlarında sabit kalırlar ve yükselirler. Bunun aksine Allah'ı inkar eden veya O'na ortak koşan kimse ise bu mevkiden düşer. İşte o zaman ya ayetteki düşen adamı kapam kuşlara benzer ve şeytanın kurbanı olur; ya da ayetteki rüzgara benzeyen arzu, istekler veya nefsinin kölesi olur. Bunlar onu alçaltırlar ve sonunda onu sapıklığın en derin çukuruna götürürler. Ayette geçen “sahik” kelimesi, içine bir şey düştüğünde parçalanacak kadar derin bir yere denir. Burada ise sahih, ahlakî ve düşünce bakımından, içinden çıkılması mümkün olmayan derin uçurumlar anlamında mecazen kullanılmıştır. Yani böyle bir yere düşen kimse, ahlaken paramparça olur.⁴⁸

⁴⁵ Durmuş, “Mesel”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s.300.

⁴⁶ Bakara 2/187.

⁴⁷ Hac 22/ 31.

⁴⁸ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c. 3, s. 363.

3.10. Öğüt

İnsanların öğüt alması ve gerçekleri görebilmesi için Kur'an'da birçok meselin kullanıldığı görülmektedir. Kur'an'ın hitap ettiği insanların çoğu avam olduğu için soyut gerçekleri kavramaları zordur; mesellerle somutlaştırılmış gerçekleri anlamaları daha kolaydır. Kur'an'ın asıl amacı irşad ve ıslah olduğundan insanların anlayabileceği şekilde onlara hitap etmiştir. Bu gerçekleri devamlı gördükleri durumlara ve içinde buldukları tabiata benzeterек onlara sunmuştur. Bundan maksat onların öğüt alarak kendilerine çekidüzen vermeleridir.⁴⁹

“Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.”⁵⁰

*“Andolsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.”*⁵¹

3.11. İbret Vermek

Kur'an'da verilmiş olan her misal, alınması gerekli birçok ibreti içermektedir. Bu mesellerin bazıları yaşanmış olaylardır. Yaşanmış olayların anlatılması, sadece bu olayların bilinmesi için değildir. Asıl maksat ibret alınmasıdır.

*“Onlara (Yahudilere), kendisine ayetler verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Dileseydik elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.”*⁵²

Kur'an'daki mesellerin bazıları ise günlük hayatta tekrarlanıp duran, devamlı içinde bulunulduğu, gözlerle görüldüğü hâlde ibret alınmayan bazı olaylardan bahseder. Kur'an-ı Kerim'de, kâfirler kör ve sağır kimselere, müminler ise gören ve

⁴⁹ Keskin, Emsalül Kur'an, s.44.

⁵⁰ İbrahim 14/25.

⁵¹ Zümer 39/27.

⁵² Araf 7/ 175–176.

duyan kimselere benzetilmiştir. Allah bu ve buna benzer misaller vererek bunlardan ibret alınmasını istemiştir.⁵³

Başka bir ayette de şöyle buyurmuştur:

*“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O’dur. Sonunda onlar (rüzgârlar) ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her hâlde bundan ibret alırsınız.”*⁵⁴

Bu ayette insanların öldükten sonra diriltileceği mesel yoluyla anlatılmıştır.

Kâfirler, kış mevsiminde kuruyup ölü hâle gelen, ilkbaharda canlanan tabiatın içinde yaşadıkları ve bu tabiat olayları her yıl tekrar ettiği hâlde bu durumdan ibret almamakta, hiçbir bilgileri olmadan sadece zanlarına dayanarak, öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmektedirler.⁵⁵

3.12.Tefekkür (Düşündürme)

Mesellerde muhatapların ilgili konu üzerinde düşünmeleri ve örneklerden ders almaları istenmiş, hatta çok yerde mesellerin amacından bahsedilirken bu husus açıkça belirtilmiştir.

*“İşte biz bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir.”*⁵⁶

*“Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”*⁵⁷

⁵³ Hud 11/24.

⁵⁴ Araf 7/57.

⁵⁵ Keskin, Emsalül Kur’an, s. 46.

⁵⁶ Ankebut 29/43.

⁵⁷ Haşr 59/ 21.

“Andolsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur’an’da insanlara her türlü misali verdik.”⁵⁸

“De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?”⁵⁹

“Sen bu kıssayı anlat belki düşünürler.”⁶⁰

“Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (elbette bunu kimse istemez.) İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size ayetleri açıklar.”⁶¹

İnsan, çok ihtiyaç duyduğu ve tekrar kazanma şansına sahip olmadığı yaşlılık günlerinde bütün hayatı boyunca kazandıklarının bir anda yok olmasından hoşlanmaz. Öldükten sonra dirileceği güne hiç hazırlıksız giderse, orada da aynı hoşnutsuzluk ve üzüntüyle karşılaşır. O zaman ayetteki yaşlı adam gibi tüm kazandıklarının geride, dünyada kaldığını ve ayetteki adamın harap olan bahçesi gibi kendisine hiçbir faydası olmayacağını anlar. Bunun yanı sıra kendisini ayetteki yaşlı adam kadar çaresiz hissedecektir. Çünkü ahirette artık ahiret için bir şeyler kazanma umidi kalmamıştır. İnsan eğer bu dünyada emredildiği gibi infak etmezse ve tüm dünya hayatını ve enerjisini bu dünya için harcarsa öldüğünde misaldeki adamın durumu ile karşılaşır. O, tek bahçesini, bütün hayatı boyunca kazandığı şeyi kaybetmiştir. Kendisini yeni bir bahçe yetiştirmeye gücünün yetmeyeceği, çocuklarının da küçük ve zayıf olduğu için bir şey yapamayacakları bir anda, tüm dayanağını kaybetmiştir.⁶²

⁵⁸ Zümer 39/27.

⁵⁹ Enam 6/50.

⁶⁰ Araf 7/176.

⁶¹ Bakara 2/266.

⁶² Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.1, s.211.

Bu ayette münafıkların, riyakârların amelleri misal yoluyla anlatılmaktadır. Ayette bahçe amelleri; bahçeye isabet eden ateşli kasırga da nifak ve riyayı temsil etmektedir. Bu misalin amacının insanları düşünmeye davet etmek olduğu ayette açıkça ifade edilmektedir.

Başka bir ayette de konuyla ilgili şöyle bir misal verilmektedir:

“Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, rengârenk süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (afetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hâle getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.”⁶³

Bu mesel, bu dünyadaki görünürde başarılarına bakıp, ahireti bütünüyle unutanlara bir uyarı anlamı taşır. Bunlar, ekinlerinin olgun ve bereketli olduğunu, onu biçebileceklerini ve hasat sonu mutlu olabileceklerini zanneden toprak sahiplerine benzetilmiştir. Bu toprak sahipleri olgun ürünlerini hasat edebileceklerinden emin biçimde, Allah’ın ürünlerini ve büyük umutlarını tahrip edici emrinin farkında değildirler. Tıpkı bunun gibi ahiret hayatı için hazırlık yapmayanlar bu dünya lezzetleri uğruna kazandıklarının karşılığını öte dünyada bir felaket olarak bulacaklardır. Tıpkı hasadından emin olunan olgun ürünün aniden bir felakete düşer olması gibi...⁶⁴

⁶³ Yunus 10/ 24.

⁶⁴ Mevdudi, Tefhimu’l Kur’an, c.2, s.327.

“Eğer biz bu Kur’anı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”⁶⁵

Bu benzetme ile Allah’ın yüceliği ve kulun sorumluluğu anlatılmak istenmiştir. Yani, dağ gibi büyük bir varlık bu gerçeği idrak edebilseydi eğer Rabbinin yaptıklarının hesabını verirken, korkudan titreyerek paramparça olurdu. Ama ne tuhaftır ki insanoğlu Kur’an’ı anladığı ve sorumluluğunu idrak ettiği hâlde pervasız ve gamsız davranmaktadır. Allah huzurunda bir gün hesaba çekilecek olduğu hâlde, böylesine büyük bir sorumluluk taşımaktan korkmamaktadır. İnsanoğlu Kur’an’ı duyduğu ve okuduğu halde tıpkı cansız ve şuursuz bir taş gibi, duymamazlıktan, görmemezlikten gelmekte ve idrak etmemektedir.⁶⁶

3.13.Teşvik

Kur’an’daki mesellerin amaçlarından biri de ibadete, hayra, iyiliğe teşviktir. Çünkü meseller anlamları daha cazip bir üslupla insanların zihnine yerleştirmektedir.

“Allah’ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer(de yine ürün verir.) Allah yaptıklarınızı görmektedir.”⁶⁷

Bu ayette Allah rızasını istemek ve ruhlarındaki imanı kuvvetlendirmek için mallarını harcayanların durumu, bir tepe üzerinde bulunan ürünü bol bir bahçeye benzetilmiştir.⁶⁸ Bol yağmur, en iyi niyetlerle ve samimiyetle yapılan infaktır.

⁶⁵ Haşr 59/21.

⁶⁶ Mevdudi, Tefhimu’l Kur’an, c.6, s.225.

⁶⁷ Bakara 2/265.

⁶⁸ Keskin, Emsalül Kur’an, s. 49.

Yağmur çisintisi ise samimi olmasına rağmen, birincisinde olduğu gibi duygu derinliğine ve yoğunluğuna sahip olmayan infaktır.⁶⁹

3.14. Sakındırmak

Kur'an'daki mesellerin amaçlarından biri de insanları küfürden, şirkten, nifaktan, bâtıl yollardan, dince yasak edilmiş haramlardan sakındırmaktır. Bu hususlardan sakındırmak için, mesel yoluyla nefret ettirerek anlatımın büyük etkisi olmaktadır. Mesela Allah'ın ayetleri kendilerine açıklandıktan sonra, onu öğrenip de gösterdiği istikamette yürümeyen ve bunları yalanlayan kimselerin hâli; soluyan bir köpeğe benzetilmiştir.⁷⁰ Bu husus yalın olarak ifade edilse nefret ettirme bakımından bu kadar etkili olmaz. Bu benzetmeyi dinleyenler ayette bahsedilen kimseden nefret edecekler, böyle olmamaya gayret göstereceklerdir.

Kur'anı Kerim gıybet eden kimsenin durumunu, ölü kardeşinin etini yemeye benzetmiştir. "...Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz..."⁷¹

Bu ayette gıybet önce yalın bir ifade ile yasaklanmış, daha sonra mesel yoluyla ifade edilmiştir. Bu iki ifade tarzı kıyaslandığında, mesel yoluyla ifade etmenin muhatabı daha fazla etkilediği görülür. Bu ifade ile muhatap, böyle bir eti yemek ne kadar iğrenç bir şey ise gıybet etmek de o kadar iğrençtir, hükmüne varır.⁷²

3.15. Konuyu Pekiştirme

Kur'an'da geçen misallerin amaçlarından biri de muhatabın iyi anlamasını sağlamak için konuyu pekiştirmektir. Matematik dersinde konunun pekiştirilmesi amacıyla birçok örnek problem çözüldüğü gibi, Kur'anı Kerimde de bazı konuların pekiştirilmesi için temsil üslubu kullanmıştır. Konuları bu üslupla pekiştirmek daha

⁶⁹ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.1, s.211.

⁷⁰ Araf 7/175-176.

⁷¹ Hucurat 49/12.

⁷² Keskin, Emsalül Kur'an, s. 51.

etkileyici bir yöntemdir. Mesela Kur'anı Kerim'de putların aciz olduğuna dair birçok ayet vardır.

“De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?”⁷³

“Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları (Allah'a) ortak mı koşuyorlar? Hâlbuki (putlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur. Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar; onları çağırırsanız da sükut etseniz de sizin için birdir.”⁷⁴

Bu ayetlerde putların özellikleri belirtilmiştir. Putperestlerin taptıkları tanrıların güçsüzlüklerini gösterir. Kendilerine tapanlara doğru yolu göstermek bir yana, bizzat kendileri bile, başkalarının gösterdiği hidayete uymaktan acizdirler. O kadar ki, hiçbir kimsenin davetine cevap bile veremezler.⁷⁵

“El açıp yalvarmaya layık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir.”⁷⁶

“Ey insanlar size bir misal verildi, şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de aciz, kendinden istenen de!”⁷⁷

⁷³ Maide 5/76.

⁷⁴ Araf 7/ 191–192–193.

⁷⁵ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.2, s.127.

⁷⁶ Ra'd 13/ 14.

⁷⁷ Hac 22/73.

Bu ayetlerde ise aynı özellikler misal verilerek vurgulanmıştır. Putperestlere, taptıkları putların ne kadar güçsüz olduğunu vurgular. Küçük bir sinek yaratmak için onların hepsi toplansalar bile yaratamazlar. Bu, putperestlerin ne kadar zayıf, yalvardıkları putların da ne kadar güçsüz olduğunu gösterir.⁷⁸

3.16. Hakkı İspat, Batılı Çürütme

Mesellerin amaçlarından biri de hakkın sabit oluşunu, daima galip olacağını ispat etmek, batıl iddiaları ise çürütmektir. Kur'an'da peygamberlerin tevhid mücadeleleri, kavimlerinin batıl iddiaları, peygamberlerine karşı tavırları, kısaca hak-batıl mücadelesi geniş bir şekilde anlatılmıştır. Bu kıssalarda dikkati çeken en önemli nokta hakkın daima galip, batılın daima mağlup oluşudur.

“O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer)eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”⁷⁹

Bu ayette Allah hakkı ve hak sahiplerini gökten yağan ve yerde türlü menfaatler sağlayan sulara benzetmiş; batıl olanları ise hak üstünde kısa bir müddet içinde yükselmiş olmakla beraber çabuk kaybolan köpüklere benzetmiştir.⁸⁰

Bu benzetmede Allah'ın Rasulüne gönderdiği vahiy gökten indirilen yağmura; müminlerse ırmak ve derelere benzetilmiştir. Yataklarını kapasitelerine göre yağmur suyuyla dolduran ırmaklar nasılsa, peygamberden kabiliyetleri kadarıyla bilgi alan müminler de böyledir. Kafirlerin söylemleri ise akan suyun

⁷⁸ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.3, s.390.

⁷⁹ Ra'd 13/17.

⁸⁰ Keskin, Emsalül Kur'an, s. 54.

yüzeyinde dans etmeye başlayan ve kısa bir süre sonra yok olup giden kabarmış köpüğe benzetilmiştir.⁸¹

3.17. Muhatabı ikna etmek

Muhatabın bir düşüncüyü doğru kabul etmesi için o düşüncenin doğruluğundan emin olması gerekir. Muhatabın ikna edilmesi yakînî imanın gerçekleşmesine sebep olur. Bu yöntemle muhatap tahkiki iman seviyesine ulaşmış olur. Muhatabı ikna etmenin en güzel yöntemlerinden birisi temsil üslubuyla anlatımdır. Çünkü bu şekilde soyut kavramlar somut kavramlar haline getirilerek gözler önüne serilir. İnsan her zaman somut olarak gördüğü, algıladığı şeyleri soyut kavramlarla anlatılan şeylerden daha kolay öğrenir. Bireyin içinde bulunduğu öğrenim seviyesi ne olursa olsun öğrenmenin verimli olabilmesi için, soyut kavram ve anlamlar gerektiğinde somutlaştırılarak bireye verilmelidir.⁸² Bu şekilde muhatabın ikna olması kolaylaşır. Mesela Kur'an-ı Kerimde öldükten sonra diriltirme konusu muhatabın ikna olması için misal yoluyla anlatılmış, ölümlerin yeniden diriltilmesi, yağmurun yağıp toprağın canlanmasına benzetilmiştir.⁸³ Misal insanların bizzat içinde yaşadığı tabiattan verildiği için, muhatap olayları daha iyi kavrama imkanına sahip olur ve iman etmesi kolaylaşır.

Bu konuyla ilgili şu ayetler de örnek verilebilir:

*“Allah’ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir.”*⁸⁴

“Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: “Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?” diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur. İşte siz ateşi

⁸¹ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.2, s.518.

⁸² Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, 4. Baskı, Nobel Yay., Ankara 2009, s.16.

⁸³ Fatır 35/9.

⁸⁴ Rum 30/50.

ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.”⁸⁵

3.18. Gerçekleri İdrake Yaklaştırmak

Kur’an mesellerinin amaçlarından biri de soyut gerçekleri yakîni olarak müşahede ettirmektir. Mesellerle, uzak görülen gerçekler yakînen görülen varlıklar haline gelir. Böylece kişi taklidî imandan tahkikî imana yükselmiş olur. Mesela Kur’an’da müşrikle müminin hâli mesel yoluyla şöyle anlatılmıştır.

“Allah, çekişip duran, birçok ortakların sahip olduğu bir adam (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir?”⁸⁶

“Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah’a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler. Allah şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiç bir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüküdür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?”⁸⁷

“(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kafirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir.”⁸⁸

⁸⁵ Yasin 37/78-81.

⁸⁶ Zümer 39/29.

⁸⁷ Nahl 16/ 75-76.

⁸⁸ Bakara 2/171.

“Körle gören, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölümler de bir olmaz. Şüphesiz Allah dilediğine işittirir. Sen kabirdekilere işittiremezsin!”⁸⁹

“Bu iki zümrenin (müminlerle kafirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ile işiten kimseler gibidir. Bunların hâli hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?”⁹⁰

3.19.Daveti Duyurma, Tebliğ

Kur’an’ın asıl amacı insanları irşat ve ıslah olduğundan her şeyden önce bir dinî davet ve tebliğ kitabıdır. Meseller de bu daveti duyurma ve tebliği benimsetme araçlarıdır. Mesela Allah yolunda infak edenlerin durumu yedi başak bitiren, her başağında da yüz tane olan bir bitkiye benzetilmiştir.⁹¹

Ayetin insan zihnine sunduğu ilk gerçek bir tanenin artarak yüz taneye kadar çıkmasıdır. Canlı bir tabiat manzarası, yeşeren ve büyüyen bitkiler, bunların arasında yedi başak taşıyan bir dal ve her başağın içinde yüz tanenin bulunması, duyular yoluyla gerçekleri insanın idrakine yerleştirmekte ve gönülleri coşturmaktadır. Mallarını Allah yolunda harcayanların hiçbir kayıplarının olmayacağı, aksine verdikleri her tanenin yerine yedi yüz kat fazlasıyla kendilerine ödeneceği en açık bir şekilde belirtilmiştir. Kur’an bu yöntemle, muhatabı Allah yolunda infak etmeye en güzel şekilde davet etmektedir.

Kur’an da kullanılan misaller şu sebeplerle en güzel davet yöntemidir:

- Muhatabı düşünmeye sevkeder.
- Öğüt ve ibret verir.
- İyi ile kötüyü karşılaştırır.
- Hem akla hem duyulara aynı anda hitabeder.

⁸⁹ Fâtır 35/ 19-20-21-22.

⁹⁰ Hud 11/24.

⁹¹ Bakara 2/261.

- Muhatabın kültür seviyesine uygundur. Herkesin anlayacağı ifadeler kullanır.
- Yüksek manaları özlü bir şekilde anlatır.
- Muhatapların iyi anlamasını sağlar.
- Muhatapların kalplerine tesir eder.⁹²

3.20. Gerçekleri Açığa Çıkarma

Kur'an mesellerinin amaçlarından biri de bilinmeyenleri bilinir hâle getirmesidir.

“Faiz yiyenler (kabirlerinden) şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar.”⁹³

Bu ayet insanın hissiyatını kamçulamak ve gerekli uyarıyı yapmak için şeytanın çarpmasıyla saraya tutulmuş insan manzarasını gözler önüne sermekte ve faiz yiyen kimsenin acıklı hâlini ortaya koymaktadır. Zihinlerden silinmeyecek bu canlı sahne ile ifade edilmek istenen anlam, tam bir açıklık kazanmıştır.

3.21. İyi ile Kötüyü Ayırma

Kur'an'da küçük düşürülmek veya çirkinliği açıklanmak istenen bir şey gerçekte küçük ve düşük olana; büyütülmek ve güzelliği açıklanmak istenen bir şey de gerçekte büyük ve güzel olana benzetilmiştir. Yani daha açık bir ifadeyle kötü olan şey kötü olarak bilinen şeylere, iyi olan şey de iyi olarak bilinen şeylere benzetilmiştir. Gıybetle ilgili ayet bu konuya en güzel örnektir.⁹⁴

“Böyle iken onlara ne oluyor ki, adeta aslandan ürküüp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ) öğütten yüz çeviriyorlar.”⁹⁵

⁹² Keskin, Emsalül Kur'an, s.59.

⁹³ Bakara 2/275.

⁹⁴ Hucurat 49/12.

⁹⁵ Müddesir 74/49–51.

Allah'ın kitabını bildiği hâlde, onunla amel etmeyenler, kitaplar taşıyan eşeğe benzetilmiştir: “Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir.”⁹⁶

“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç Rabbinin izniyle yemişini her zaman verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.”⁹⁷

Yukarıdaki ayette Allah güzel sözü, güzel ağaca benzetmiştir. Çünkü güzel sözün meyvesi güzel amel; güzel ağacın ürünü de faydalı meyvedir. Bazı müfessirlerin açıklamalarına göre güzel sözden maksat kelime-i şهادettir. Bu kelime dışta ve içte daima güzel amellerin meydana gelmesine sebep olur. Allah'ın razı olacağı her güzel iş, bu kelimenin meyvesidir. Kötü kelime de Allah'ı inkâr etmektir. Bu kelime her türlü fitnenin, fesadın, felaket ve musibetin kaynağıdır. Kötü söz hem dünyada hem de ahirette insanın felakete sürüklenmesine sebep olur. Bu nedenle ayette kötü söz, kötü bir ağaca benzetilmiştir.⁹⁸

3.22. Anlatımı Kolaylaştırma

Kur'an mesellerinin amaçlarından biri de dini tebliğ edenler için anlatımı kolaylaştırmasıdır. Soyut anlamları yalın ifadelerle anlatmak ve açıklamak kolay değildir. Fakat bu anlamları mesellerle somut bir şekilde anlatmak mümkündür.

“Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz.”⁹⁹

⁹⁶ Cuma 62/5.

⁹⁷ İbrahim 14/24–25–26.

⁹⁸ TDV, Kur'anı Kerim ve Açıklamalı Meali, s.258.

⁹⁹ Araf 7/ 58.

3.23. İyi Anlamayı Sağlama

Akılla bilinen anlamlar duyu organlarıyla daha iyi anlaşılır. Duyular yoluyla elde edilen bilgiler insanların zihnine daha iyi yerleşir. Soyut anlamları anlamakta zihin zorlanır ve yorulur. Fakat meseller sadece zihne değil, göze kulağa, hayale ve bütün duyu organlarına hitap ettiği için, anlatacağı mananın ruha açılan bütün pencerelerden girip yerleşmesini sağlar. Ayrıca misaller hayalle bilgi arasında köprü vazifesi görür. Bazı hayaller bu köprüden bilgi kısmına intikal edip, hayal âlemindeki sıkışıklığın giderilmesini sağlar. Hayal âleminden bilgi âlemine geçişler olmadığı takdirde insan hayalperest olmaktadır. Allah Kur'an'daki mesellerle, hayal âlemindeki sıkışmalardan bilgi âlemindeki boş alana köprü kurar.¹⁰⁰ Ölülerin diriltilmesi konusunda, yağmurun toprağı canlandırmasıyla ilgili ayet buna örnek verilebilir.¹⁰¹

Hac suresi 73. ayet cahiliye devrinin putperest Araplarına, taptıkları putların bir sinekten daha aciz olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten sinek çok zayıf bir varlık olmakla beraber, yine de bir canlıdır ve bir iş yapma gücü vardır. İşte ayet, bir sineğe karşı dahi kendisini savunamayan, cansız putlara dua ve ibadet edip onlardan yardım bekleyen cahiliye devri Araplarının, bu davranışlarındaki saçmalığı çok güzel bir misal ile ortaya koymakta, sinek ve putların aciz olduğu gibi, bu aciz putları Allah'a ortak koşup onlara dua eden, onlardan bir şeyler bekleyenlerin de aciz oldukları sonucuna ulaşmaktadır.¹⁰²

3.24. Kalıcı Olmayı Sağlama

Meseller şu özelliklerinden dolayı muhatabın zihninde kalıcıdır:

- Zihinle beraber kalp, göz, kulak gibi tüm duylara hitap etmesi
- İyi ve kötünün birlikte zikredilmesi
- Karşılaştırma yapma imkânının verilmesi
- Düşünmeye davet edilmesi

¹⁰⁰ Keskin, Emsalül Kur'an, s.68.

¹⁰¹ Fatır 35/9.

¹⁰² TDV Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, s.340.

- Kùltür seviyesine uygun olması
- İfadelerin cazip olması ve mucizevî etkisi
- Soyut anlamların gözle görülür şekillenmiş resimli tablolar hâlinde sunulması
- Özlü ifadeler kullanılması
- Konuyu pekiştirmesi.

Kur'an'da mesela gıybet etmek, ölü kardeşin etini yemeye benzetilmiştir. Gıybet denilince zihinlerde yer alan bu manzara gözler önünde canlanır. Fakat bu husus yalın bir ifade ile zihinlerde bu kadar fazla yer etmez. Yine faiz yiyenler, şeytanın çarptığı kimseler gibi kalkarlar ifadesi, faiz yiyenlerin acıklı hâlini ortaya koyar. Bu canlı sahne kolay kolay zihinlerden silinmez.¹⁰³

3.25. Muhatabı etkilemek

Kur'an, şahit olunan bir durumu, zihinsel bir anlamı, manevî bir durumu canlı bir tablo hâlinde gözle görülür bir biçime sokarak anlatır. Çizdiği bu tablolara canlı bir hayat ya da taze bir hareketlilik kazandırır. Bu tabloyla soyut hâlde olan anlamlar şekillenir ve hareketlenir. Ruhî hâl canlı bir sahne hâline gelir. Birbirini izleyen manzaralar karşısında okur, bunun bir mesel olduğunu unutmaz, sahneye gelip giden canlı kişiler, gözünün önünde geçen olaylar görür. Bu konuda şu ayeti örnek verebiliriz:

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.”¹⁰⁴

Muhatap bu meseli okumadan önce emanetin bu kadar ağır olduğunu belki idrak edememiş olabilir. Yine başka bir ayette Kur'anın tesirinin büyüklüğü meselle şöyle ifade edilmiştir:

¹⁰³ Keskin, Emsalül Kur'an, s.71.

¹⁰⁴ Ahzab 33/ 72.

“Eğer biz bu Kur’anı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”¹⁰⁵

Bu ifade okura şunları düşündürür: Kaskatı bir cisim olan dağ Kur’an’ın ahkâmıyla mükellef olmadığı hâlde parça parça oluyor da Kur’an’la mükellef olan insan böyle olamıyor. Demek ki insanın kalbinin katılığı, dağların katılığından daha fazladır.¹⁰⁶

4.KUR’AN’DA BULUNAN MESELLERİN ÖZELLİKLERİ

4.1. Pratik bir eğitim yöntemidir

Kur’an meselleri, birçok özelliğinden dolayı pratik bir eğitim yöntemidir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. İyi ile kötü bir arada zikredilmiştir. İyi ve kötü en iyi şekilde zıtlarıyla tanınabilir. İnsan psikolojik olarak kötüden nefret eder, uzaklaşmak ister. İyiye ve hayra yönelir. İnsana kötüyü açıkça gösterip insanın kötüden uzaklaşması için iyi ile kötü bir arada zikredilmiştir. İyi ile kötüyü bir arada zikretmek muhatabın karşılaştırma yapmasını, konuyu iyi anlamasını ve zihinde kalıcı olmasını sağlar. Eğitimde de amaç budur. İşte Kur’an, meseller yoluyla bunları pratik bir şekilde anlatır. Örneğin:

“Körle gören, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir olmaz.”¹⁰⁷

2. Anlaşılması kolaydır. Pratik eğitimde en önemli özellik muhatabın kolay anlamasını sağlamaktır. Soyut kavramların anlaşılması pek kolay değildir. Fakat bu anlamlar somutlaştırılınca anlama kolaylaşmaktadır.

¹⁰⁵ Haşr 59/21.

¹⁰⁶ Keskin, Emsalül Kur’an, s. 73.

¹⁰⁷ Fatır 35/ 19-20-21-22.

3. Zihinlerde kalıcıdır. Pratik eğitimde dikkat edilmesi gereken özelliklerden biri de konunun muhatabın zihninde kalıcı olmasını sağlamaktır. Kur'an meselleri bizatihî yaşanan kıssalar olduğundan, konular somutlaştırıldığından, iyi ile kötü arasında karşılaştırma yapmaya imkân verdiği için muhatabın zihninde daha kalıcı olur.

4. Özlü ifadelerle anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim bazı uzun konuları meseller kullanarak veciz bir şekilde ifade etmiştir.¹⁰⁸

4.2. Genellikle itikâdî konuları içerir

Kur'an'da geçen mesellerin çoğunluğu itikâdî konular hakkındadır. Bunun en önemli sebebi tevhid ilkesini muhataba onları en iyi şekilde ikna ederek yerleştirmektir. Çünkü dinde asıl olan iman etmektir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim itikâdî konulara diğerlerinden daha fazla yer verir. Kur'an'ın meselle anlattığı konular genel olarak şunlardır:

Küfür: Bu ayette kötü söz Allah'ı inkar etme anlamında kullanılmıştır.

*“Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.”*¹⁰⁹

Şirk:

*“Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir: Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklar içinde – birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip)- ortaklarınız var mı?”*¹¹⁰

¹⁰⁸ Keskin, Emsalül Kur'an, s.74.

¹⁰⁹ İbrahim 14/26.

¹¹⁰ Rum 30/ 28.

Ayette insanların, kendi cinslerinden ve aynı yaratılış özelliklerine sahip olan kölelerini bile kendilerine denk tutmaya, geçici dünya mülklerine ortak etmeye rıza göstermedikleri gerçeğine işaret edilerek, eşi ve benzeri olmayan Yüce Allah'a şirk koşmanın, O'nun mutlak mülkiyetine ortaklık atfetmenin ne kadar akıl almaz bir iş olduğu temsil yoluyla anlatılmakta ve kölenin efendisine ortak olamayacağı gibi kulun da Allah'a ortak olamayacağı vurgulanmaktadır.¹¹¹

İman: Bu ayette güzel söz Allah'a iman etmek yani kelime-i tevhit anlamında kullanılmıştır.

“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. (O ağaç) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.”¹¹²

Kafirler: Bu ayette kafirlerin durumu akıllarını kullanmadıkları için hayvanlara benzetilmiştir.

“(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağıırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.”¹¹³

Müminler: Bu ayette müminlerin özelliklerinden bahsedilmektedir.

“Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükuya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki

¹¹¹ TDV Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, s.406.

¹¹² İbrahim 14 / 24–25.

¹¹³ Bakara 2/ 171.

vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelenendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir.”¹¹⁴

Münafıkların Durumu: Bu ayette münafıkların gerçek iman sahibi olmamaları nedeniyle karanlıklar için de kaldıklarından bahsedilmektedir.

“Onların (münafıkların) durumu, karanlık bir gecede ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler. Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler. Yahut (onların durumu) gökten sağanak hâlinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Hâlbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır. O esnada şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar. Onlar için etrafi aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar. Allah dileyseydi, elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah şüphesiz her şeye kadirdir.”¹¹⁵

Kâfirlerle Müminlerin Karşılaştırılması: Bu ayette iman edenlerle etmeyenler karşılaştırılmıştır.

“Şimdi (düşünün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda yürüyen mi?”¹¹⁶

¹¹⁴ Fetih 48/ 29.

¹¹⁵ Bakara 2/ 17–20.

¹¹⁶ Mülk 67 /22.

Müşrik Mümin Karşılaştırılması: Bu ayette Allah'ın bir olduğuna iman edenlerle Allah'a ortak koşanlar karşılaştırılmıştır.

*“Allah, çekişip duran birçok ortakların sahip olduğu bir adam (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bilmezler.”*¹¹⁷

Öldükten Sonra Dirilmek:

*“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (rüzgârlar) ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız.”*¹¹⁸

Cennet: Bu ayette müminlere cennet vaad edilmiş ve cennetin özelliklerinden bahsedilmiştir.

*“Takva sahiplerine vadolunan cennetin özelliği (şudur): Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi sürekli. İşte bu (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.”*¹¹⁹

Hak batıl mücadelesi: Batıl geçici olduğu için su üzerinde oluşan köpüğe benzetilmiştir.

“O, gökten su indirdi ve vadiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya

¹¹⁷ Zümer 39/ 29.

¹¹⁸ Araf 7/ 57.

¹¹⁹ Ra'd 13/ 35.

(diğer)eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”¹²⁰

İlahlar: Bu ayette putperestlerin iman ettikleri nesnelere ne kadar güçsüz ve aciz olduğundan bahsedilmektedir.

*“Ey insanlar size bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allah’ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de aciz, kendisinden istenen de!”*¹²¹

Allah’tan Başka Dost Edinmek:

*“Allah’tan başka dost edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; halbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”*¹²²

Allah’tan başkasını dost edinerek kendilerine dost arayanların durumu, ayette örümceğe benzetilmiştir. Ayette özlü olarak ifade edildiği gibi, örümcek evsiz değildir, kendine bir yuva edinir; fakat örümcek yuvasının çürüklüğü meşhur meseldir. İşte örümceğin edindiği yuva ne kadar zayıfsa, Allah’tan başkasının destek ve himayesine güvenenlerin dayanağı da öyle çürüktür.¹²³

¹²⁰ Ra’d 13 /17.

¹²¹ Hac 22/ 73.

¹²² Ankebut 29/ 41.

¹²³ TDV Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, s.400.

4.3. Genellikle Tabiat Unsurlarına Dayanır

Kur'an mesellerinde şu tabiat unsurlarına sık sık rastlanır:

*Ateş, “Onların münafikların durumu, karanlık gecede bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler.”*¹²⁴

*Ayet münafikların ilk anda İslam'ın nurundan aydınlanıp Müslüman olmalarını karanlık gecede yanan meşaleye ve ondan faydalananlara; sonra hemen küfre dönmelerini de o meşalenin sönmesine ve oradakilerin karanlıkta kalmalarına benzetiyor.*¹²⁵

Kur'an mesellerine tabiat unsurları sık sık konu edilmiştir. Örneğin, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek¹²⁶ tepe, bahçe¹²⁷ tohum¹²⁸ kaya¹²⁹ yağmur, çisinti¹³⁰ karanlık, aydınlık¹³¹ hurma, üzüm¹³² rüzgâr¹³³ bitkiler, su, vadiler, sel, madenler¹³⁴ nehirler¹³⁵ kül¹³⁶ ağaç, meyve¹³⁷ çukur, gök¹³⁸ serap, bulut, dalga¹³⁹ ölü, kurumuş yer¹⁴⁰ ot, çerçöp.¹⁴¹

¹²⁴ Bakara 2/17.

¹²⁵ TDV Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali s.3.

¹²⁶ Bakara 2/19.

¹²⁷ Bakara 2/265.

¹²⁸ Bakara 2/ 261.

¹²⁹ Bakara 2/264.

¹³⁰ Bakara 2/265.

¹³¹ Fatır 35/20.

¹³² Bakara 2/265.

¹³³ İbrahim 14/18.

¹³⁴ Rad 13/17.

¹³⁵ Rad 13/35.

¹³⁶ İbrahim 14/18.

¹³⁷ İbrahim 14/25.

¹³⁸ Hac 22/31.

¹³⁹ Nur 24/39-40.

¹⁴⁰ Rum 30/29.

¹⁴¹ Hadid 57/20.

4.4.Mesellere Konu Olan Olaylar Yaşanmış, Yaşanması Mümkün Olan veya Sembolik Olaylardır

Gerçekte yaşanmış olaylara şu ayetleri örnek verebiliriz:

1- Bakara suresinde anlatılan yıkılmış ve harap olmuş bir ülkeyi görünce buradaki insanların dirileceği hakkında umutsuzluğa düşen, fakat Allah'ın kudretini görünce bütün içtenliğiyle Allah'a yönelen mü'min bir kimseyi anlatır.

“Görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş)bir kasabaya uğradı. “ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba” dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın, dedi. “bir gün yahut daha az” dedi. Allah ona “hayır, yüz sene kaldın. Yiyeyeğine ve içeyeğine bir bak henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik.) Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi.”¹⁴²

2- Nahl suresinde anlatılan Mekkeli müşriklerin kıssası:

“Allah ibret için bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi, ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.”¹⁴³

¹⁴² Bakara 2/259.

¹⁴³ Nahl 16/112.

3- Nahl suresinde anlatılan ipini eğirdikten sonra bozan kadının kıssası:

“Bir toplum diğer bir toplumdaki (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın.”¹⁴⁴

4- Kehf suresinde anlatılan iki bahçe sahibinin kıssası:

“Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.”¹⁴⁵

5- Yasin suresinde anlatılan ashab-ı karye:

“Onlara şu şehir halkını misal getir: Hani onlara elçiler gelmişti. İşte o zaman biz onlara iki elçi göndermiştik. Onları yalanladılar. Bunun üzerine üçüncü bir elçi gönderdik. Onlar: Biz size gönderilmiş Allah elçileriyiz dediler.”¹⁴⁶

6- Tahrim suresinde anlatılan Hz. Nuh, Hz. Lut, firavunun karısı ve Hz. Meryem:

“Allah inkâr edenlere Nuh’un karısı ile Lut’un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah’tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi ateşe girenlerle beraber siz de girin denildi. Allah inananlara da Firavunun karısını misal gösterdi. O: Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap beni Firavundan ve onun (kötü) işlerinden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar, demişti. İffetini

¹⁴⁴ Nahl 16/ 92.

¹⁴⁵ Kehf 18/ 32-42.

¹⁴⁶ Yasin 36/ 13-27.

korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi."¹⁴⁷

7- Haşr suresinde anlatılan Münafıklarla Yahudilerin durumu:

"(Onların durumu) kendilerinden az önce geçmiş ve yaptıklarının cezasını tatmış olanların durumu gibidir. Onlara acıklı bir azap vardır. Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana "inkar et" der. İnsan inkâr edince de, ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, der."¹⁴⁸

8- Kalem suresinde anlatılan bahçe sahipleri:

"Biz vaktiyle bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, onlara da bela verdik. Hani onlar, sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsüllerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar istisnada etmiyorlardı."¹⁴⁹

Mesellerden bazıları yaşanması mümkün olan olayları konu alır. Buna örnek olarak da şu ayetleri gösterebiliriz: Nahl 75–76, Rum 28, Zümer 28

Bazı meseller ise simgeseldir. Bunlara da şu ayetleri örnek gösterebiliriz:

"Şüphe yok ki kâfir olanlar yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır."¹⁵⁰

¹⁴⁷ Tahrim 66/10-12.

¹⁴⁸ Haşr 59/ 15-16.

¹⁴⁹ Kalem 68/ 17-33.

¹⁵⁰ Maide 5/ 36.

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler,(sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.”¹⁵¹

“Eğer biz bu Kur’anı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”¹⁵²

5.KUR’AN MESELLERİNİN KONULARI

5.1.İtikadî Konular

Kur’an mesellerinin büyük çoğunluğu itikadî konularla ilgilidir. Bunların başında da tevhid gelir.

“Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.”¹⁵³

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.”¹⁵⁴

“Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir.”¹⁵⁵

¹⁵¹ Ahzab 33/72.

¹⁵² Haşr 59/21.

¹⁵³ Enam 6/39

¹⁵⁴ Enam 6/122.

¹⁵⁵ Araf 7/40

“Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada bir gece veya gündüz emrimiz (afetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hâle getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.”¹⁵⁶

“El açıp yalvarmaya layık olan yalnız O’dur. O’nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru avucun açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”¹⁵⁷

“Allah göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki bir inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (bu) nur üstüne nurdur.”¹⁵⁸

“Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getiremezsin. Ancak ayetlerimize inanıp da teslim olanlara duyurabilirsin. O söz başlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman, onlara yerden bir dâbbe (mahluk) çıkarırız da, bu onlara insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler.”¹⁵⁹

¹⁵⁶ Yunus 10/24.

¹⁵⁷ Rad 13/14 bkz.17-35.

¹⁵⁸ Nur 24/35.

¹⁵⁹ Neml 27/ 81-82.

“Allah’tan başka dost edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi.”¹⁶⁰

“Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana “inkâr et” der. İnsan inkâr edince de: Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım, der.”¹⁶¹

5.2.Amelî Konular

“İnkâr edenler var ya, onların malları da evlatları da Allah’a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar cehennemliklerdir; onlar orada ebedî kalacaklardır. Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.”¹⁶²

“Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.”¹⁶³

“İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah’ı bulmuştur. Allah ise O’nun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut (o

¹⁶⁰ Ankebut 29/ 41.

¹⁶¹ Haşr 59/ 16 Ayrıca bkz. İbrahim 14/25-26, Kehf 18/ 32-43, hac 22/ 31-73 Bakara 2/17-20-171.

¹⁶² Âl-i İmran 3/ 116-117.

¹⁶³ İbrahim 14/18.

kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir. (Öyle bir deniz) ki onu dalga üstüne dalda kaplıyor; üstünde de bulut, birbiri üstüne karanlıklar, insan elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur.”¹⁶⁴

5.3.Ahlakî Konular

“Bir toplum diğer bir toplumdaki (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde size mutlaka açıklayacaktır.”¹⁶⁵

“Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: “Rabbim, küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi sen de onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et....”¹⁶⁶

“Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.”¹⁶⁷

“Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir.”¹⁶⁸

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten

¹⁶⁴ Nur 24/ 39-40. Ayrıca bkz. Bakara 2/261, 264-266, 275.

¹⁶⁵ Nahl 16/92.

¹⁶⁶ İsrâ 17/24.

¹⁶⁷ İsrâ 17/29.

¹⁶⁸ Şuara 26/215

hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâlde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah tevbeyle çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.”¹⁶⁹

“Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfü geniştir. O her şeyi bilir. Mallarını Allah yolunda harcıyıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir. Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir acelesi de yoktur.”¹⁷⁰

“Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırları boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz bir kaya hâline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah kafirleri doğru yola iletmez.”¹⁷¹

“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: güzel bir sözü kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. (O ağaç) rabbinin izniyle yemişini her zaman verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkanı olmayan bir ağaca benzer.”¹⁷²

Bu ayette güzel bir sözün ne kadar güçlü ve yaygın olduğu vurgulanmaktadır. Evrendeki bütün sistem bu güzel sözdeki gerçekliğe dayandığından, yer ve bütün

¹⁶⁹ Hucurat 49/ 12.

¹⁷⁰ Bakara 2/261-262-263.

¹⁷¹ Bakara 2/264.

¹⁷² İbrahim 14/24-25-26.

sistemi onunla iş birliği içindedir ve bütün sistemi ile birlikte gökyüzü onun hizmetindedir. Bu nedenle müminle tabiat kanunu arasında bir çatışma yoktur, her şey tabiatı gereği ona yardım elini uzatır.

Güzel bir söz öyle verimlidir ki, hayat sistemini ona dayandıran herkes veya her toplum ondan meyvesini alır. Çünkü güzel söz, düşüncede berraklık, sınırlarda denge, karakterde güç, ahlakta temizlik, ilişkilerde sebat, konuşmada doğruluk, sosyal davranışlarda ölçülü bir tutum, verilen sözlerde, yapılan anlaşmalarda güven sağlar. Kısacası güzel söz yerinde kullanıldığında her şeyi altına çeviren bir iksirdir. Kötü bir söz, güzel bir sözün tam tersidir. Gerçek dışı ve yanlış olan her şey için kullanılabilir. Bu ayette ateizm, sapıklık, inançsızlık, şirk, puta tapıcılık veya peygamber tarafından getirilmemiş hangi inanç olursa olsun kişinin hayat sistemini dayandırdığı yanlış akide anlamında kullanılmıştır.

Kötü bir söz, yanlış bir inanç dayanıklı ve sürekli değildir. Çünkü tabiat kurallarına terstir. Bu nedenle evrendeki her şey ona karşı çıkar ve onu reddeder. Sanki toprak onun tohumlarını dışarı atmaya hazırdır. Eğer atılan tohumlardan bazıları büyür ve kötü bir ağaç olursa, o zaman gökyüzü onun dallarına baskı uygular. Eğer insana denenmesi için özgürlük ve süre tanınmamış olsa, kötülüğün gelişmesine hiçbir zaman izin verilmezdi. Bu özgürlük nedeniyle bazı insanların hayatlarını “kötü söz”e dayandırmalarına izin verilmiştir.

Güzel ve kötü söz arasında önemli bir fark daha vardır: Ne zaman bir kimse veya toplum güzel sözü hayat sistemi olarak kabul ederse, nimet ve lütuflar sadece o kişi ve toplumla sınırlı kalmaz her tarafa yayılır. Bunun aksine ne zaman bir kimse veya toplum hayatını kötü söz üzerine kurarsa, her tarafa kaos ve karışıklık yayılır.¹⁷³ Güzel bir sözün misali güzel bir ağaç gibidir. Bu ağacın kökü sağlam, dalları göğe doğrudur. Çirkin bir söz ise kötü bir ağaç gibidir. Yerden koparılmış, kökü yoktur. Bu ayette ağaç ile peygamberlik arasında bir ilgi kurulmuştur. Bu ağaç yani peygamberlik ağacı, her zaman güzel ve tatlı meyveler vermektedir.

¹⁷³ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, c.2, s.551-552.

Güzel söz yani hakikat ağacı, güçlü, kuvvetli, sağlam ve meyvelidir. Hiçbir fırtına ve sarsıntı yerinden koparamaz. Batıl yönden esen rüzgarlar en küçük bir etkide bulunamaz. Zulüm kasırgaları onu yerinden oynatamaz. Bazen insanlar bu ağacın korkunç tehlikelerle karşı karşıya bulunduğunu zannetseler de o her zaman sağlam ve yücedir.

Kötü söz ise, bu batılın söyleyeceği sözdür, kötü bir ağaca benzer. Zaman olur gelişir, uzanır ve iç içe geçerek yükseklerle tırmanır. Hatta bazı kimseler onun hakikat ağacından daha kuvvetli ve daha büyük olduğunu sanırlar ama o her zaman boştur. Kökü toprağın derinlerine inmemiştir, yüzeyde kalmıştır. Onun şişkinliği bir an içindir. Sonra birden bire iner, söner ve kopar gider yeryüzünden, kök sürmez.¹⁷⁴

“Onlara Adem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden)-andolsun seni öldüreceğim- dedi. Diğer de - Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder- dedi ve ekledi – andolsun ki sen beni öldürmek için bana elini uzatsan (bile)ben sana öldürmek için el uzatacak değilim ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”¹⁷⁵

Yukarıdaki ayetlerde biri olumlu diğeri olumsuz iki ahlakî ilke dile getirilmektedir. Bunlardan birisi kıskançlık (haset), diğeri ise takva (Allah’tan korkma, davranışlarda Allahın rızasını gözetme)dir.¹⁷⁶

“Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.

¹⁷⁴ Kutup, Fî Zılal-il Kur’an, c.9, s.53-54.

¹⁷⁵ Maide 5/27-28.

¹⁷⁶ Nevzat Aşıkoğlu, “Kur’an’daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlaki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini”, CÜ İF. Dergisi, Sivas 2001, c.5, sayı:1, s.1.

İki bağıın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin de arasından bir ırmak fıskırtmıştı.

Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi:

— Ben servetçe senden daha zenginim. İnsan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm.

(Böyle gurur ve kibirle)kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi:

— Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmam.

— Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum.

Karşılıklı konuşan arkadaşı ona: - Sen dedi, seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkar mı ettin?

— Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.

— Bağına girdiğinde: Maşallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır deseysin ya! Eğer malca ve evlatça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki):

— Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak hâline gelir.

— Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın.

Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini ovuşturup kaldı. Bağıın çardakları yere çökmüştü.

— Ah diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım.

Kendisine Allah'tan başka yardım edecek destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi.

İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükafatı en iyi olan O, en güzel akıbeti veren yine O'dur.

Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgarın savurduğu çerçöp hâline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.

*Servet ve oğullar dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır.*¹⁷⁷

“(Resulüm) alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, mütecaviz, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye sakın boyun eğme.

Ona ayetlerimiz okunduğu zaman “öncekilerin masalları”, der.

Biz yakında onun burnuna damga vuracağız. (kibrini kırıp rezil edeceğiz.)

Biz vaktiyle bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi onlara da bela verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri) sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsüllerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar istisna da etmiyorlardı.

Fakat onlar daha uykudayken Rabbinin katından (gönderilen) kuşatıcı bir afet (ateş) bahçeyi sarıverdi de, bahçe kapkara kesildi.

(Beri tarafta ise) onlar sabah olurken: Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsülünüzün başına gidin, diye birbirlerine seslendiler.

Derken: Aman bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın! diye fısıldaşa fısıldaşa yola koyuldular.

(Evet, yoksullara yardıma) güçleri yettiği hâlde, onları yardımdan mahrum etmek niyet ve azmi ile erkenden yola düştüler.

¹⁷⁷ Kehf 18/32-46.

Fakat bahçeyi gördüklerinde: Mutlaka yolumuzu şaşırmiş olmalıyız! dediler. (Yanlış yere gelmediklerini anlayınca da şöyle dediler:)

— *Yok, yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız!*

İçlerinden en makul olanı şöyle dedi:

— *Ben size Rabbinizi tesbih etsenize! dememiş miydim?*

— *Rabbimizi tesbih ederiz; doğrusu biz (kendi kendimize)yazık etmişiz, dediler.*

Ardından kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.

Nihayet şöyle dediler:

— *Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) Rabbimizi (O'nun hoşnutluğunu) arzuluyoruz.*

İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Kalem 68/10–33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE KUR'AN MESELLERİNİN KULLANIMINA ÖRNEKLER

Bu bölümde ahlakî konuları içeren mesellerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kullanılmasına ilişkin örnek ders etkinliklerine yer verilmiştir.

KONUyla İLGİLİ DERS ETKİNLİKLERİ

Bu bölümde yer alan örnek ders etkinlikleri (ders planları/ders işlenişleri) hazırlanırken öncelikle ahlakî konuları içeren meseller, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programında yer alan konularla ilişkilendirilmiştir. Konu anlatımında kaynak olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları kullanılmıştır. Kazanımların belirlenmesinde de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Program Kılavuz kitabı¹⁷⁹ dikkate alınmıştır. Konu anlatımları yapılmadan önce dersin içeriğiyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Konu anlatımlarında mesellerle ilgili ayetler ön plana çıkarılmış, öğrencilere meselleri anlamaları için yöneltilecek sorular hazırlanmıştır.

¹⁷⁹ Komisyon, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB, Ankara 2007.

DERS ETKİNLİĞİ 1 (Gıybet)

1. Genel Bilgiler

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 6
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 5. İslam Dininin Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar
Konu	: 2. Gıybet
Süre	: İki ders saati
Yöntemler	: Bağımsız dramatizasyon, anlatım, soru cevap
Temel Beceriler	: Problem çözme, araştırma, Kur'anı Kerim meali kullanma, iletişim ve empati, eleştirel düşünme, sosyal katılım
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kur'anı Kerim meali
Kazanımlar	:

- İslamiyet'in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.
- Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.
- Gıybet kavramını açıklar.
- Gıybet kavramını örneklendirir.
- İslam'ın gıybeti yasakladığını bilir.

2. Konuya Hazırlık:

Dikkat Çekme: Öğretmen, öğrencilerin çok sevdikleri bir arkadaşları¹⁸⁰ hakkında olumsuz sözler söyler. Onların tepkilerini değerlendirir.

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: Bu dersimizde gıybetin ne demek olduğunu ve yanlış bir davranış olduğunu öğreneceksiniz. Dersimizin sonunda küçük bir oyunumuz var.

¹⁸⁰ Öğretmen hakkında konuşacağı öğrenciyle daha önce görüşerek derste eğitim amaçlı senin hakkında kötü şeyler söyleyeceğim der.

3. Konunun İşlenişi:

a) Öğretmen gıybet kavramı hakkında öğrencilere bilgi verir.

Gıybet, kişinin yüzüne söylendiğinde hoşlanmayacağı şeyleri arkasından söylemektir. Gıybet, çekiştirme, yerme, kötüleme, dedikodu anlamlarına gelir. Bir insanın alay konusu yapılması, her hangi bir kusurunun kapalı olarak söylenmesi, ima ve işaret edilmesi, hareket ve yazı ile belirtilmesi de gıybet kapsamına girer. Gıybet etmek sosyal ilişkilerimize büyük ölçüde zarar verir. Bu nedenle Allah gıybet etmeyi yasaklamıştır.

b) Öğretmen Hucurat Suresi 12. ayeti öğrencilerden birine okutturur:

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâlde Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah tevbeyle çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.”

c) Öğretmen ayetle ilgili olarak öğrencilere şu soruları yöneltir:

- Ayette başkalarının arkasından konuşmak neye benzetilmiştir? Niçin?
- Ayette karşılaştırılan davranışlar nelerdir?
- Yasaklanan davranışlar nelerdir?
- “Zan” kelimesinden ne anlıyorsunuz?

d) Öğretmen konunun ayrıntılarıyla ilgili öğrencilere bilgiler verir.

Ayette başkalarının arkasından konuşmak ölü bir kimsenin etini yemeğe benzetilmiştir. Gıybetle, ölü bir insanın etini yemek arasında ilgi kurulmuştur. Çünkü ölü bir insanın etini yemek ne kadar iğrenç bir davranışsa, gıybet etmenin de o kadar iğrenç bir davranış olduğu vurgulanmak istenmiştir. Ölü bir kişinin etini yemekten öte bundan bahsedilmiş olması bile insanları iğrendirecek bir durumdur.

Ayette zanda bulunmak, birbirimizin kusurlarını araştırmak ve birbirimizin arkasından olumsuz şeyler konuşmak yasaklanmıştır. Zan, hakkında kesin bilgi

sahibi olmadığımız bir konuda tahmin yürütmektir. Her hangi bir durumda olumsuz tahminlerde bulunmak da insanı gıybet etmeye sürükler. Bu nedenle bu ayetle müminler zanda bulunmaktan da sakındırılmıştır.

İnsanların ayıplarını, özel hayatlarını araştırmak, arkasından konuşmak, başkaları hakkında olumsuz tahminde yani zanda bulunmak, sosyal ilişkilerimizi zedeler. İnsanlar arasında huzurun yok olmasına neden olur. Bu nedenlerle haram kılınmıştır.

e) Öğretmen Hümeze Suresi 1–2. ayetleri öğrencilere okutur:

“İnsanları arkadan çekiştirip küçük düşüren, el, kaş ve göz işaretleriyle alaycı davranışta bulunan her kişinin vay hâline.”¹⁸¹

f) Öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir:

- Bu ayette gıybet kapsamına giren davranışlar nelerdir?
- Bu davranışları sergileyenlerin durumu ayette nasıl belirtilmiştir?

Ara Özet: İnsanların arkasından konuşmak gıybet olduğu gibi, onları küçük düşürmek, sözle veya davranışla, kaş, göz işaretleriyle alaycı tavırlar sergilemek de gıybettir. “(Onların) vay hâline” ibaresi onların ahirette çok acı bir hâlde olacıklarına işaret eder.

g) Öğretmen öğrencilere konuyla ilgili şu hadisi okur:

Bir gün peygamberimiz sahabeye “Gıybet nedir, biliyor musunuz?” diye sordu. Onlar “Allah ve Resülü daha iyi bilir.” dediler. Bunun üzerine peygamberimiz, “Gıybet, kardeşinizden onun hoşlanmayacağı şekilde söz etmenizdir.” dedi. Onlardan biri, “Ey Allah’ın elçisi! Ya kardeşim benim konuştuğum gibi ise yine gıybet etmiş olur muyum?”

¹⁸¹ Hümeze 104/1–2.

diye sordu. Bunun üzerine Peygamberimiz, “O konuştuğun gibi ise gıybet etmiş olursun, konuştuğun gibi değilse iftira etmiş olursun.” buyurdu.¹⁸²

h) Öğretmen bu hadis üzerinde konuşma ortamı oluşturur.

- Bu hadise göre gıybeti nasıl tarif ederiz?
- İftira ile gıybet arasında ne fark vardır?

Ara Özet: Peygamberimiz bu hadisinde gıybet ve iftira kelimeleri arasındaki farkı belirtmiştir. Başka insanlar, hakkında söylediğimiz olumsuz özellikleri taşıyor olsalar bile, bunları dile getirmemiz İslam dini tarafından yasaklanmıştır. Bu gıybettir. İnsanlar hakkında onların taşımadıkları özellikleri söylüyorsak o zaman o kişiye iftira etmiş oluruz.

ı) Öğretmen seçtiği birkaç öğrenciden aşağıdaki konuşmaları canlandırmalarını ister:

İki öğrenci bir arkadaşlarının hakkında onun olumsuz özelliklerini aşağıdaki gibi dile getirirler:

- Zeynep çok tembel bir kız. Bu yüzden onu hiç sevmiyorum.
- Evet, ben de sevmiyorum, üstelik oyun oynarken de hep taraf tutuyor.
- Sadece oyun oynarken değil, aslında o bizim sınıfta yalnızca Ayşe’yi seviyor.
- Aynı zamanda çok kıskanç, beni çekemiyor. Hem boyu da çok kısa.
- İki öğrenci de aynı kişinin olumlu özellikleri hakkında konuşurlar:
- Zeynep çok tatlı bir kız, çok hoşuma gidiyor.
- Evet, ben de aynı şeyleri düşünüyorum. Aynı zamanda çok kibar.
- Herkese güler yüzlü davranıyor.
- Yeni tanıştık ama onunla daha yakın arkadaş olmak istiyorum.

¹⁸² Müslim, Birr, 70.

i) Öğretmen bu iki farklı diyalog etrafında konuşma ortamı oluşturur.

Siz Zeynep'in yerinde olsaydınız hakkınızda hangi konuşmanın yapılmasından hoşlanırdınız? Niçin?

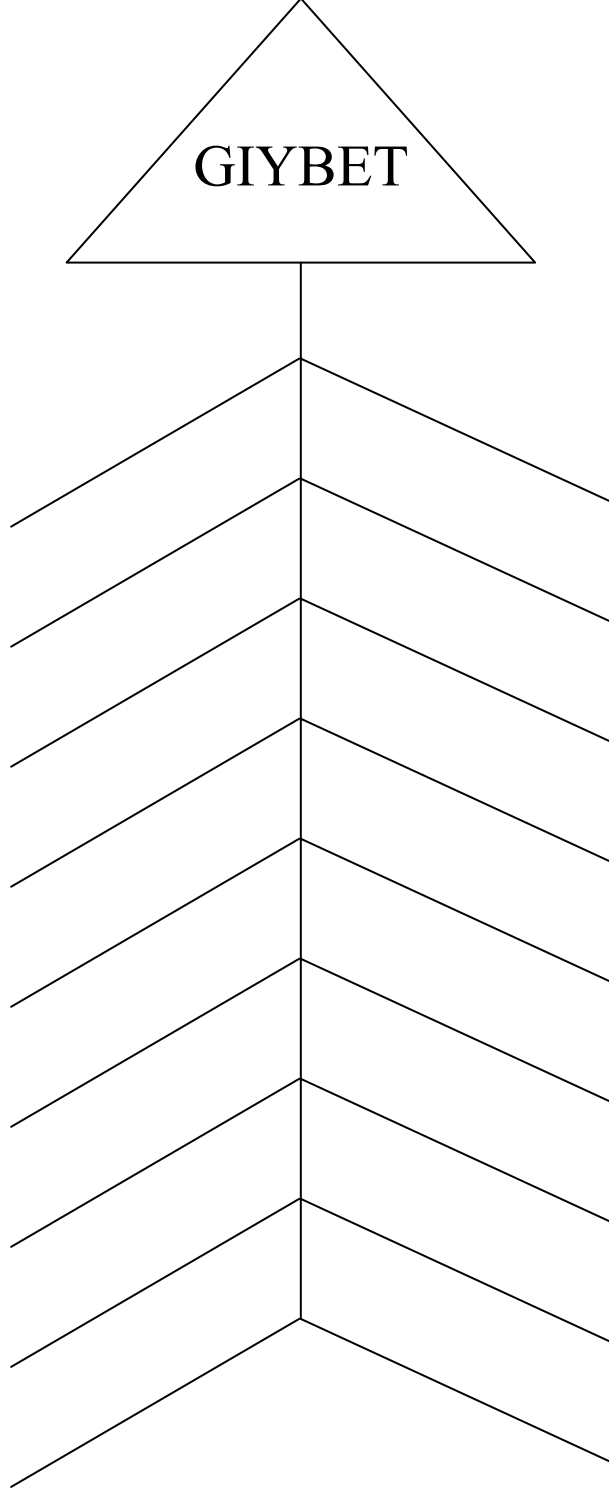
4. Sonuç:

Gıybet başkalarının hakkında onların hoşlanmayacağı şekilde konuşmaktır. Kur'an-ı Kerim bu davranışın ne kadar kötü olduğunu belirtmek için gıybeti ölü bir insanın etini yemeğe benzetmiştir. Söz ettiğimiz kötü özellikler o insanda bulunsa bile bu durumu değiştirmez. Zaten sözünü ettiğimiz kötü özellikler o insanda bulunmuyorsa ona iftira etmiş oluruz.

j) Öğretmen öğrencilere ev ödevi olarak gıybetle ilgili (Ek 1deki) çalışma kağıdını dağıtır. Öğrenciler aşağıdaki şekiller üzerinde gıybet kapsamına giren davranışlara örnek yazarlar. Örneğin, "Ali'nin boyu çok kısa. Ayşe çok geveze." gibi cümleler yazabileceklerini söyler.

5. Değerlendirme:

- Gıybet nedir?
- Kötü zan ne demektir?
- Hangi davranışlar gıybet olarak değerlendirilir?
- Gıybetle iftira arasında ne fark vardır?

Ek 1: ÇALIŞMA KAĞIDI

DERS ETKİNLİĞİ 2 (Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri)

1. Genel bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 4
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 6. Aile ve Din
Konu	: 6. Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri
Süre	: Bir ders saati
Yöntemler	: Anlatım, soru cevap
Temel Beceriler	: Problem çözme, iletişim ve empati kurma
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kuran-ı Kerim Meali, hadis ansiklopedisi, konuyla ilgili fotoğraflar
Kazanımlar	:

- Kadınlara ve çocuklara yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark eder.
- İslam dininin aile hayatına ilişkin ilkelerini fark eder.
- İslam dininin anne babaya ilişkin ilkelerini fark eder.
- Anne babaya yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark eder.

2. Konuya Hazırlık:

Dikkat çekme: Öğretmen sınıfa getirdiği aile fotoğraflarını öğrencilere gösterir. (Ek:1) Fotoğraflarla ilgili yorumlarını alır.

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: Ailemiz bizim en yakınlarımızdır. Bizim birçok işimizi anne ve babamız yapar. Anne ve babamız her gün çalışır ve evimizin maddî ihtiyaçlarını karşılar, annemiz de bize yemek hazırlar, evimizi temizler, çamaşırlarımızı yıkar vb. Bu nedenle bizim de onlara karşı görev ve sorumluluklarımız olmalı, değil mi? O halde gelin bu dersimizde anne ve babamıza nasıl davranmamız gerektiğini ve onlara yaptığımız yanlış davranışların neler olduğunu öğrenelim.

3. Konunun İşlenişi:

a) Öğretmen öğrencilere konuyla ilgili genel bilgiler verir.

Bize en çok emek veren insanlar anne ve babamızdır. Annemiz bizi dünyaya getirir, besler, büyütür. Biz belli bir yaşa gelene kadar tüm işlerimizi anne ve babamız yapar. Daha da önemlisi bizi her şeyden çok severler ve bize değer verirler. Bizim için her türlü sıkıntıya katlanır ve özveride bulunurlar. Bu nedenlerle Kur'an-ı Kerim anne ve babamıza davranışlarımız konusunda bizi aydınlatır.

b) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki ayetleri okutur:

“Rabbin kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle. “Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”¹⁸³

c) Öğretmen öğrencilere ayetle ilgili olarak şu soruları yöneltir:

- Allah anne babamız hakkında bizlere ne emretmiştir?
- Anne babamıza karşı davranışlarımız nasıl olmalıdır?
- “Tevazu kanadını indir” sözünden ne anlıyorsunuz?
- Anne ve babamız için nasıl dua etmemiz gerekir?
- Anne ve babamıza yaptığımız yanlış davranışlar nelerdir?

Ara Özet:

Allah Kur'an-ı Kerimde anne ve babamıza güzel davranmamızı, onları davranış ve sözlerimizle incitmememizi bize emretmiştir. Onların bizim için yapmış olduklarının kıymetini bilmeli, onlara hoşlanacakları sözlerle hitap etmeliyiz. Bizler büyüyüp yetişkin bireyler olduğumuzda da onları yalnız bırakmamalıyız. Çünkü küçükken nasıl bizim onlara ihtiyacımız varsa, onlar yaşlandıklarında da bize ihtiyaç

¹⁸³ İsra 17/23–24.

duyarlar. Bu durumda biz de gücümüzün yettiği ölçüde onların her türlü ihtiyaçlarını karşılamalıyız.

Peygamberimize bir arkadaşı, önce kimlere iyilik yapmalıyız diye sormuş, o da “annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine, bunlardan sonra gelen yakınlarına...” diye cevap vermiştir. Peygamberimiz başka bir sözünde ise “Allah’ın rızası, anne babanın hoşnut olmasına bağlıdır.” buyurmuştur.

d) Öğretmen bu ayetlere göre öğrencilerin kendi davranışlarını gözden geçirmelerini ister.

e) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki ayeti okur ve ne anladıklarını sorar:

“Biz insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu.”¹⁸⁴

f) Öğretmen Peygamberimizin “Cennet annelerin ayakları altındadır,” sözünden ne anlıyorsunuz? diye öğrencilere sorar.

g) Öğretmen aşağıdaki hikayeyi öğrencilere okur:

CANIM ANNEM

“Deniz sabahleyin uyandığında annesinin mutfakta olduğunu gördü. “Günaydın anneciğim!” diyerek banyoya gitti. Elini yüzünü yıkadı. Kahvaltı için mutfaka geldiğinde, annesi “Portakal suyunu sıktım güzel kızım. Tostun da hazır!”dedi. Deniz annesine teşekkür etti ve boynuna sarılıp yanağına bir öpücük kondurdu.

Deniz, annesini neden öptü sizce? Kendisine kahvaltı hazırladığı için mi? Portakal suyu ya da tost için mi? Hayır elbette değil. İçinde

¹⁸⁴ Ahkaf 46/15.

hissettiği çok güzel bir duygu için... Hepimiz annelerimize karşı bu duyguyu hissederiz değil mi? İşte, bizi bir kimseye karşı ilgi ve bağlılık göstermeye yöneltten bu duygu, sevgidir. Deniz, o sabah kendisini onca emekle büyüten annesine onu sevdiğini küçük bir öpücükle göstermek istedi.”¹⁸⁵

h) Öğretmen öğrencilerden bir hafta boyunca anne babalarına yaptıkları iyilikleri ve aile içinde yerine getirdikleri sorumlulukları ile ilgili günlük tutmaları ister.

Örnek:

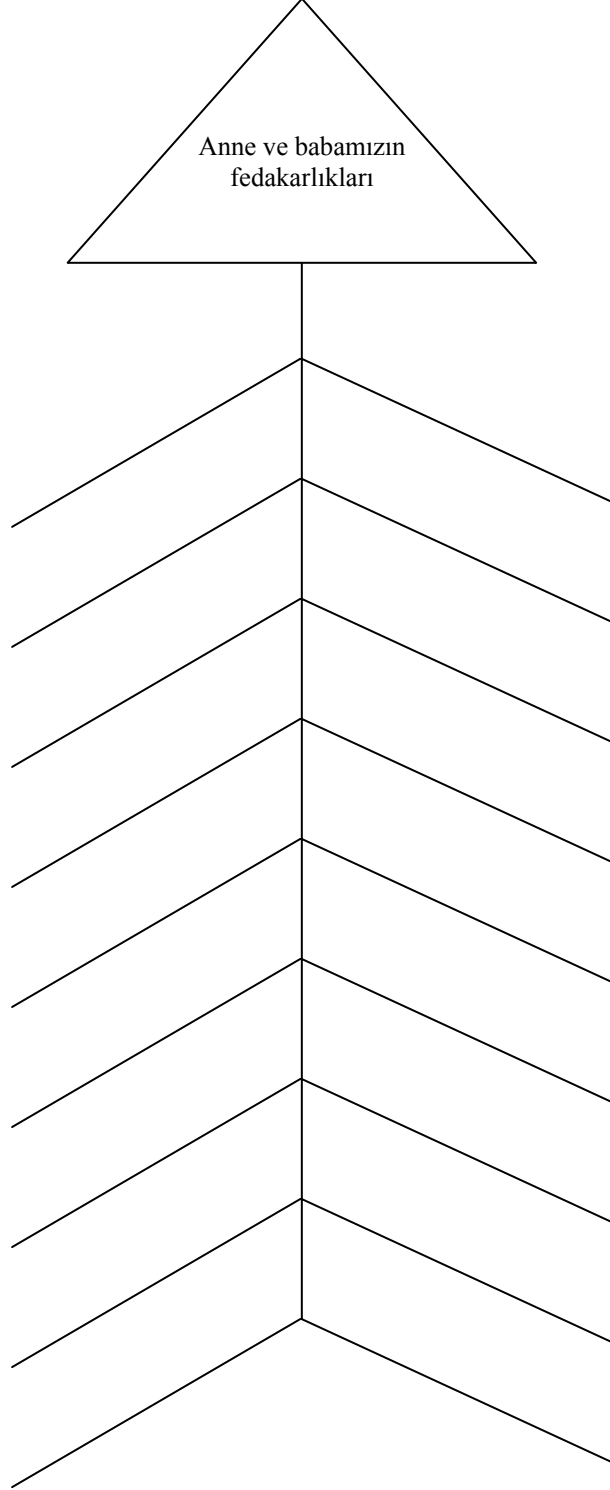
İYİLİK REHBERİM

Pazartesi	: Alışverişte poşetlerin taşınmasına yardım ettim. ¹⁸⁶
Salı	: Babama arabasını yıkarken yardım ettim.
Çarşamba	: Annem ekmeğe al dedi. Ekmeğe aldım.
Perşembe	: Televizyonun tozunu aldım.
Cuma	: Aynayı ve yerleri sildim.
Cumartesi	: İlaç almaya gittim.
Pazar	: Annemin yemek yapmasına yardım ettim.

ı) Öğretmen tahtaya (Ek 1 deki) bir balık kılıcı resmi çizer. Öğrencilere, “Anne ve babamızın bizim için yaptığı fedakarlıklar nelerdir?” diye sorar. Öğrencilerden gelen her cevabı bir balık kılıcına yazar. Örnek, “annem her sabah bana kahvaltı hazırlar, babam işe gitmeden önce beni okula bırakır.” gibi.

¹⁸⁵ **Sevmeyi Biliyorum**, Erdemler Serisi, Danışman: Mehmet Zeki Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.10,11.

¹⁸⁶ Pelin Pektaş, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları**, Özel Ceceli İlköğretim Okulu, Ankara 2008. s.75.

Ek 1: ÇALIŞMA KAĞIDI

4. Sonuç:

İslam dini anne ve babamıza iyi davranmamızı, onlara güzel söz söylememizi ve yaşlandıklarında da onlarla ilgilenmeye devam etmemizi emreder. Çünkü anne ve babamız bize emek verirler ve bizim için sayısız fedakarlıklarda bulunurlar. Bu nedenle anne ve babamıza karşı davranışlarımıza dikkat etmeli, onları hiçbir zaman üzmemeliyiz.

5. Değerlendirme:

- Anne baba ile ilgili (İsra 23–24) ayetlerde ne anlatılmak istenmiştir?
- “Tevazu kanadını indir.” ne demektir?
- Anne ve babamıza karşı nasıl davranmalıyız?
- Anne ve babamıza karşı yapmamamız gereken yanlış davranışlar nelerdir?

Ek 1

DERS ETKİNLİĞİ 3 (Sözünde Durmak)

1. Genel bilgiler

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 8
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 5. Din ve Güzel Ahlak
Konu	: 8. Sözünde Durmak
Süre	: Bir ders saati
Yöntemler	: Anlatım, soru cevap
Temel Beceriler	: Kur'an-ı Kerim Meali Kullanma, iletişim ve empati, sosyal katılım
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kur'an-ı Kerim Meali
Kazanımlar	:

- Ahlakî tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur.
- Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar.
- Sözünde durmanın gerekliliğini kavrar.

2. Konuya Hazırlık:

Dikkat çekme: Konuyla ilgili hangi atasözü ve deyimleri biliyorsunuz?

Güdüleme ve Hedeften Haberdar Etme: Verdiğimiz sözleri zamanında yerine getirmek diğer insanlarla olan ilişkilerimizde önemli bir yere sahiptir. Hiç birimiz verdiği sözü yerine getirmeyen birine güvenmeyiz. Güven duygusu olmayınca da sağlıklı ilişkiler kuramayız. Bu dersimizin sonunda sözünde durmanın önemini kavrayacak ve bu konuda daha dikkatli davranacaksınız.

3. Konunun işlenişi:

a) Öğretmen öğrencilere konuyla ilgili bilgiler verir.

İnsanın verdiği sözde durması, yaptığı anlaşmalara sadık kalması, dostluğa ihanet etmemesi ve iyiliğin kıymetini bilmesine “vefa” denir. Sözünde durma ve

sözünü yerine getirmeye “ahde vefa” da denir. Kur’an-ı Kerim’de insanın vefalı olması istenmiş, verdiği sözde durması emredilmiştir.

b)Öğretmen aşağıdaki ayetleri öğrencilerden okumalarını ister:

*“Antlaşma yaptığınız zaman Allah’ın ahdini yerine getirin ve Allah’ı üzerine şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz Allah yapacağınız şeyleri çok iyi bilir. Bir toplum diğer bir toplumdaki (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.”*¹⁸⁷

c) Öğretmen bu ayetle ilgili şu soruları yöneltir:

- Ayette geçen “ahdini yerine getirmek” ya da “ahde vefa” sözlerinden ne anlıyorsunuz?
- Yemin ne demektir? Hangi ifadelerle yemin edilir? Niçin ve ne zaman yemin edilir?
- Ayette yeminini bozan kimse kime benzetilmiştir?

d) Öğretmen konuyla ilgili diğer ayetleri tahtaya yazar ve öğrencilerin yorumlarını alır.

*“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.”*¹⁸⁸

*“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”*¹⁸⁹

¹⁸⁷ Nahl 16/91–92.

¹⁸⁸ İsrâ, 17/34.

¹⁸⁹ Saf, 61/2.

Bu ayetlere göre bize düşen görevler nelerdir?

Ara Özet:

Verdiğimiz söz bizim için bir borçtur. Verdiği sözü yerine getirmeyen bir kimse dinimizin emrini yerine getirmemiş olur. Bu nedenle günah kazanır. Aynı zamanda insanların güvenini kaybeder.

f) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki hikayeyi okur ve öğrencilerin değerlendirmelerini alır.

“Mehmet Akif’in okul yıllarında Hasan adında bir arkadaşı vardı. Çok iyi geçinirler birbirlerinden hiç ayrılmazlardı. Derken yıllar geçti. İkisi de evlenip çoluk çocuğa karıştı. Bambaşka hayatlar kurdular. Mehmet Akif her cuma arkadaşlarını evinde toplardı. Bir araya gelen dostlar, konuşur, dertleşir, dostluklarını tazelerlerdi. Akif’in beş çocuğu vardı. Fakat bir zaman sonra dostları evde sekiz çocuk görmeye başladılar. Başlangıçta komşunun çocukları zannetseler de bu çocukların sürekli evde olduklarını fark edince merak edip sordular: “Akif Bey, bu üç çocuk kimin?” Mehmet Akif, “Benim çocuklarım.” dedi. “Nasıl olur Akif Bey, biz senin yalnızca beş çocuğun var diye biliyoruz. Bunun üzerine Mehmet Akif açıkladı: “Hasan Efendi geçenlerde rahmetli oldu. Bu çocuklar da onun. Kim önce ölürse hayatta kalan onun çocuklarına bakacak diye daha okuldayken birbirimize söz vermiştik.” Bunu duyan arkadaşları çok şaşırdılar. Mehmet Akif’in yıllar önce okul sıralarında verdiği bir sözü tutmasına hayret ettiler. Üstelik o günlerde Mehmet Akif kendi ailesini geçindirecek parayı bile zor buluyordu.¹⁹⁰

¹⁹⁰ İyilikleri Unutmuyorum, Erdemler Serisi, s.46.

g) Öğretmen aşağıdaki hikayeyi okur ve öğrencilere bazı sorular yöneltir.

Mehmet Akif'le bir arkadaşı buluşmak üzere sözleşmişti. Buluşacakları gün büyük bir fırtına çıktı. Şimşekler çakıyor bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu.

h) Öğretmen şu soruyla konuyu tartışmaya açar:

— Siz Mehmet Akif ve arkadaşının yerinde olsaydınız buluşacağınız yere gider miydiniz?

Arkadaşı bu havada Akif'in gelmeyeceğini düşünerek buluşacakları yere gitmedi. Oysa Mehmet Akif verdiği sözden asla dönmezdi. Havanın kötülüğüne aldırmadan uzunca bir yürüyüşten sonra buluşacakları yere gitti. Fakat arkadaşı orada değildi.

ı) Öğretmen şu soruları öğrencilere yönelterek tartışma ortamı oluşturur:

- Bu durumda siz olsaydınız ne hissederdiniz, ne yapardınız?
- Sizce Mehmet Akif bu durumda ne yapmış olabilir?
- Bu durum onların arkadaşlığını sizce nasıl etkiler?

Mehmet Akif bir süre bekledikten sonra evine döndü. Sözünde durmadığı için arkadaşına çok kırılmıştı.¹⁹¹

4. Sonuç:

Sözünü yerine getirmeyen kimsenin sözü dinlenmez ve ciddiye alınmaz. Güvenilir olmadığı için toplumda yalnız kalır. Kimse onunla ortak iş yapmak ve arkadaşlık kurmak istemez. Bu nedenle söz vermek önemli bir sorumluluktur.

¹⁹¹ İyilikleri Unutmuyorum, Erdemler Serisi, s.47.

5. Değerlendirme:

- Dinimizin sözünde durmakla ilgili emirleri nelerdir?
- Dinimizin emirlerine göre bize düşen sorumluluklar nelerdir?

DERS PLANI 4 (Alçak Gönüllülük)

1.Genel Bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 8
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 5. Din ve Güzel Ahlak
Konu	: 7. Alçak gönüllülük (tevazu)
Süre	: Bir ders saati
Yöntemler	: Anlatım, soru cevap
Temel Beceriler	: Kur'an-ı Kerim meali kullanma, iletişim ve empati, sosyal katılım, araştırma.
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kur'an-ı Kerim meali
Kazanımlar	:

- Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar.
- Ahlakî tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur.
- Ahlakî olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.
- Alçak gönüllü olmanın anlamını söyler ve yazar.
- Alçak gönüllü bir kimsenin nasıl davranması gerektiğini kavrar.

2. Konuya Hazırlık:

Dikkat çekme: Öğretmen Ek 1 de yer alan hikayeyi öğrencilere okur.

Güdüleme: Alçak gönüllü olmak çevremiz tarafından sevilmemizi sağlar ve saygınlığımızı artırır. Alçak gönüllü olmanın karşıtı büyüklenmektir. Büyüklenmek de bize zarar verir. Diğer insanlarla ilişkilerimizi zedeler. O halde bu kavramların anlam ve önemini iyi öğrenmemiz gerekir.

Hedeften haberdar etme: Bu dersimizde tevazu kavramını ve alçak gönüllü olmanın ne demek olduğunu öğreneceksiniz.

3. Konunun İşlenişi:

a) Öğretmen alçakgönüllülük ve tevazu kavramları hakkında öğrencilere bilgiler verir.

Alçak gönüllü olmak, sahip olunan imkanlar, iyilik ve güzellikler karşısında gurura kapılmamaktır. Alçak gönüllü olmaya “tevazu,” bunu benimseyip davranış haline getiren kimseye de “mütevazî” denir. Alçak gönüllü kimse kendini başkalarından üstün görmez, büyüklük taslamaz. Kimseyi küçümsemez. Allah katında bütün insanların eşit olduğunu bilir. İnsan sadece Allah’a yaklaşmak için yaptığı ibadetlerle üstünlük kazanabilir.

b) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki ayetleri okur ve ayetten ne anladıklarını sorar?

“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara erişebilirsin.”¹⁹²

“Rabbin kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle. “Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”¹⁹³

c) Öğretmen cevapları aldıktan sonra öğrencilere şu soruları yöneltir:

- Bu ayette büyüklenen insan neye benzetilmiştir?
- Benzetilen nesnelere özellikler nelerdir?
- Büyüklenen insanla bu nesnelere arasında nasıl bir bağlantı kurulmuştur?
- Alçak gönüllü bir kimsenin hangi davranışları sergilemesi beklenir?
- Alçak gönüllü olmanın karşıt anlamı nedir?

¹⁹² İsra 17/37

¹⁹³ İsra 17/23–24

- Dinimizin bu konuyla ilgili emirleri nelerdir?
- İkinci ayette geçen “tevazu kanadını indir” sözü ne anlama gelir?

d) Öğretmen konuyu açıklayıcı bilgiler verir.

Alçak gönüllü olmanın karşıtı büyüklenmek, kendini beğenmişliktir. Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Allah'a kibirlenişini anlatılmış ve insanlar bu konuda uyarılmıştır. “Hani biz meleklerle ve cinlere Adem'e secde edin demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kafirlerden oldu.”¹⁹⁴

İslam Dini bizden alçak gönüllü olmamızı, diğer insanlara karşı kibirli olmamamızı istemiştir.

“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”¹⁹⁵

Kur'an'da mümin kimselerin özellikleri sayılırken alçak gönüllü olmaları öğütlenmiştir:

“Rahman'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) “selam” derler (geçerler.)”¹⁹⁶

Peygamberimiz bizzat bu konuda da müminlere örnek olmuş ve bir gün yanına gelen birisine “Korkma ben de senin gibi anası kuru et yiyen bir insanım.” demiştir.

¹⁹⁴ Bakara 2/34.

¹⁹⁵ Lokman 31/18.

¹⁹⁶ Furkan 25/63.

e) Öğretmen öğrencilere peygamberimizin yukarıdaki sözünden ne anladıklarını sorar.

4. Sonuç:

Aslında insanların hepsi Hz. Adem'in çocuklarıdır. Bu nedenle herkes eşittir ve birinin diğerine üstünlük taslamaya hakkı yoktur. Allah bütün insanların kardeş olduğunu bildirmiştir. Kardeşlerimize karşı üstünlük taslamak yerine onların yardımına koşmalıyız.

5. Değerlendirme:

- Tevazu kelimesinin anlamı nedir?
- “Böbürlenerek yürüme” ifadesinden ne anlıyorsunuz?
- Dinimizin bu konuyla ilgili emirleri nelerdir?
- Peygamberimizin tevazu konusundaki tutumu nasıldır?
- “El elden üstündür” atasözünü yorumlayınız.

Ek 1

“Yüce Rabbimiz yaratılanların en şerefli olarak nitelendirdiği insanı yaratmak üzere meleklerle seslendi:

“Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip can verdiğim anda hepinize bu insana secde etmenizi emrediyorum.”

Ve Allah Hz. Adem'i çamurdan yarattı. Bütün melekler Allah'ın emrine uyarak, kibir ve ard düşünceden uzak bir teslimiyetle secde ettiler. İblis (şeytan) bu emre uymadı ve Hz. Adem'e secde etmedi. Allah buyurdu ki:

“Ey iblis! İlahî kudretimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan şey nedir? Yoksa kendini Allah'ın yarattığı insandan üstün mü görüyorsun? İblis direndi: “Ben ondan üstünüm.” dedi. “Beni ateşten yarattın onu ise çamurdan. Ateş çamura secde eder mi?”

Yüce Rabbimiz kendini beğenen, kibirlenen ve kendini yaratana isyan ederek küfre giden iblisi cennetten kovdu.

Ve buyurdu ki: “Muhakkak ki lanetim kıyamet gününe kadar senin üzerinedir.”

Artık iblis için olan olmuştu. O artık bir melek değil, sonsuza dek cehennemin en zorlu azabına çarptırılan şeytandı.”¹⁹⁷

¹⁹⁷ Saadettin Kaplan, **Gençlerimiz İçin Peygamberler Tarihi, Dünya İnsansız Dönerken**, İst. 2004, s.15.

DERS PLANI 5 (Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak, İnfak)

1. Genel Bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 8
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 5. Din ve Güzel Ahlak
Konu	: 2. Başkalarına maddi yardımda bulunmak (infak)
Süre	: Bir ders saati
Yöntemler	: Soru cevap, anlatım
Temel Beceriler	: Kuran-ı Kerim meali kullanma, sosyal katılım, araştırma
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kuran-ı Kerim meali
Kazanımlar	:

- İslam’da esas kabul edilen ahlakî tutum ve davranışlara Kuran’dan ve Hz. Muhammed’in hayatından örnekler verir.
- Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar.
- Ahlakî olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerlerinde bulunur.
- İnfak kavramını açıklar.
- İnfak etmenin İslam Dininin emri olduğunu söyler ve yazar.

2. Konuya hazırlık:

Dikkat çekme: Öğretmen konuyla ilgili fotoğrafları öğrencilere gösterir. (Ek 1) Maddi yardımda bulunduğunuz insanlar oldu mu? Sizin bu davranışınız karşısında nasıl davrandılar? Siz neler hissettiniz?

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: Toplumumuzda bütün insanların gelir düzeyi aynı değildir. Bazı insanlar çok çalıştıkları halde ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Bazı insanlar da hiç çalışmadıkları halde gelir düzeyleri üst seviyede olabilir. Bu derste maddi yardımda bulunmanın önemli ve insana zevk veren bir davranış olduğunu öğreneceksiniz.

3. Konunun işlenişi:

a) Öğretmen öğrencilere infak kavramıyla ilgili bilgiler verir:

İnfak Allah'ın rızasını kazanmak için kişinin başkalarına maddi yardımda bulunması, ihtiyaç sahiplerine yardım etmesidir. Bu yönüyle infak hem zekat hem de sadaka kavramlarını içerir.

Allah evrende bulunan bütün nimetleri insanların faydalanması için yaratmıştır. Herkes bu nimetlerden yararlanabilir. Ama bütün insanların imkanları ve elde ettiği nimetler farklıdır. Bu farklılığın imkan ölçülerinde giderilmesi için, dinimiz zekatı ve fitir sadakasını getirmiş, akrabaya, yetime, komşuya, yolda kalmışa yardım etmeyi emretmiştir.

b) Öğretmen aşağıdaki ayeti öğrencilere okutur:

“Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfü geniştir. O her şeyi bilir. Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kişiler var ya, onların Allah katında has mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir. Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir acelesi de yoktur. Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle yaptığınız hayırları boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz bir kaya hâline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah kafirleri doğru yola iletmez.”¹⁹⁸

c) Öğretmen öğrencilere ayetle ilgili olarak şu soruları yöneltir:

— Allah yolunda malını harcayanlar ayette nasıl örneklendirilmiştir?

¹⁹⁸ Bakara 2/261-262-263-264.

- Allah yolunda malını harcayan kimseler neyle ödüllendirilmiştir?
- Ayette malını gösteriş için harcayan kimseden nasıl bahsedilmiştir?
- Malını gösteriş için harcayan kimse neye benzetilmiştir?

d) Konuyla ilgili diğer ayetler öğrencilere okutulur.

“(Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın.”¹⁹⁹

“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça ‘iyi’ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”²⁰⁰

“Her hangi birinize ölüm gelip de: Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam demesinden önce, size verdiğimiz rızktan harcayın.”²⁰¹

Ara Özet:

Elde ettiği kazançtan başka insanlara yardımda bulunan kimseler, mallarının eksildiğini düşünebilirler. Fakat aslında veren kişi ahireti için yatırım yapmış olur. Çünkü Allah infak eden kimselere kat kat ödül vaad etmiştir. Ayrıca malından da bir şey eksilmez. Bu nedenle Allah ölüm gelmeden önce infak etmeleri konusunda müminleri uyarır.

Kuran-ı Kerim cimrilik yapmanın kötülüğünü vurgulamış, bundan kaçınanlara kurtuluşa erecekleri müjdesini vermiştir:

“Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”²⁰²

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya,

¹⁹⁹ Bakara 2/148.

²⁰⁰ Âl-i İmran 3/92.

²⁰¹ Münafikun 63/10.

²⁰² Haşr 59/9.

yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın.”²⁰³

d) Öğretmen bu ayetler üzerinde konuşma ortamı oluşturur.

Sadaka-i cariye, sürekli sevap kazandıran sadaka anlamına gelir. Yol, köprü, çeşme, cami, aşevi, hastane, okul buna örnek verilebilir. Bu hizmetleri yaptırarak, yapılmasına sebep olanlar, yol gösterenler ve destek olanlar, gerek hayatlarında gerekse vefatlarından sonra sevap kazanmaya devam ederler.

İslam Dininde zekat ve sadakanın dışında çok sayıda hayır ve iyilik yapma yolu bulunmaktadır. Bunlar arasında helal yollarla çalışıp para kazanmak, insanlara iş imkanları hazırlamak, ihtiyaç sahiplerine borç vermek sayılabilir. Ayrıca dargınları barıştırmak, iyilikleri emredip kötülüklerden sakındırmak, sıkıntı ve eziyet veren engelleri ortadan kaldırmak, bütün canlılara şefkat ve merhamet göstermek de infak kavramı içinde yer alan özelliklerdendir.²⁰⁴

Peygamberimiz konuyla ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

*“Din kardeşinin ihtiyacını karşılayanın, Allah da ihtiyacını karşılar. Müslümandan bir sıkıntıyı giderenin Allah da kıyamet günündeki sıkıntılardan birini giderir. Bir Müslümanın ayıbını örtenin, Allah da kıyamet gününde ayıplarını örter.”*²⁰⁵

e) Öğretmen aşağıdaki hadisi okur ve Peygamberimizin bu hadisinden hareketle son bir hafta içinde öğrencilerin yaptıkları iyilikleri listelemelerini ister.

²⁰³ Nisa 4/36.

²⁰⁴ Komisyon, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı**, MEB, İst. 2008, s.119.

²⁰⁵ Buharî, Mezalim, 3.

“Daha başka hangi iyilikleri yapabiliydiniz?” sorusunu yöneltir.²⁰⁶

“Hz. Muhammed (sav)

Sadaka vermek her Müslümanın görevidir, buyurdu. Yanında bulunanlar:

Sadaka verecek bir şey bulamazsa, dediler.

Bir yerde ücretle çalışır, hem kendisine faydalı olur hem de sadaka olarak verir.

Buna gücü yetmezse?

Darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım eder.

Buna da gücü yetmezse?

İyilik yapmayı tavsiye eder.

Bunu da yapamazsa?

Kötülük yapmaktan uzak durur. Bu da onun için bir sadakadır, buyurdu.²⁰⁷

f) Öğretmen yardımlaşma kurumlarını konu alan bir etkinlik yaptırır.

Öğretmen, öğrencilerle Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi yardım amaçlı kuruluşların listesini yapar.

Bu kurumlarla ilgili deneyimleri olan öğrenciler (örneğin kan vermiş olan) varsa bunları sınıfla paylaşmalarını ister.

Öğrencilere yardımlaşma kurumları çalışma kağıdını dağıtır. Her kurumun çalışma alanıyla ilgili araştırma yapmalarını ister.

Gönüllülük esasına göre belirleyeceği öğrencilerin, bu kurumlarla iletişime geçip daha fazla bilgi almalarını sağlar. Daha sonra bir derste topladıkları bilgileri arkadaşlarıyla paylaşmalarını ister.²⁰⁸

Öğretmen öğrencilerin edindikleri bu bilgilerini değerlendirmek için konuyla ilgili çalışma kağıdını dağıtır.

²⁰⁶ Komisyon, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı**, MEB, İst. 2008, s.114.

²⁰⁷ Buharî, Zekat, 30.

²⁰⁸ Komisyon, **Perese Karakter Okulu Öğretmen Kitabı, Yardımseverlik**, Nobel Yay., İst. 2003, s.44.

KURUM	ÇALIŞMALAR	DENEYİMLER
KIZILAY		
ÇOCUK ESİRGEME KURUMU		

g) Öğretmen öğrencilere yardım kampanyası etkinliğini yaptırır.

Öğretmen öğrencilerle okulda (koridorlarda, sınıfta, kantinde vb.) kazanç elde edebilecekleri işler üzerine konuşur. (örnek: oyuncaklarını kiraya vermek, kullanmadığı kitaplarını satışa çıkarmak, iş eğitimi veya resim dersinde ürettiği bir ürünü satmak vb.)

Öğretmen, bir gün boyunca kendilerine ait mal ve hizmetleri satabilecekleri bir ortam oluşturmak için onlara rehber olur.

Günün sonunda toplanan paralar ihtiyaç sahibi ailelere çocuklar tarafından ulaştırılır.

Öğrencilerle, kendilerine ait bir mal ve hizmetten elde ettikleri kazancı ihtiyaç sahipleriyle paylaşmanın erdemi üzerinde konuşma ortamı oluşturulur.²⁰⁹

4. Sonuç:

İslam Dini müminlere yardımlaşma ve dayanışmayı emretmiştir. Maddi yardımlarda bulunanların durumu yedi başak bitiren bir daneye benzetilmiş ve

²⁰⁹ Komisyon, Perese, Yardımseverlik, s. 11.

bundan kat kat sevap alacakları bildirilmiştir. Maddi imkanları sınırlı olanlar da üzülmemelidir. Çünkü mümin yaptığı iyiliklerle de Allah yolunda infak etmiş olur ve sevap kazanır.

5. Değerlendirme:

- İnfak ne demektir?
- Allah Kur'an'da infakta bulunanları nasıl ödüllendirmiştir?
- Hangi ibadet ve davranışlar infak kapsamındadır?
- Kur'an'ın malını gösteriş için harcayanlara bakışı nasıldır?

Ek 1

DERS PLANI 6 (İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek)

1. Genel bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 8
Alan	: Ahlak
Ünite	: 5. Din ve Güzel Ahlak
Konu	: 10. İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek
Süre	: Bir ders saati
Temel Beceriler	: İletişim ve empati, sosyal katılım, Türkçeyi doğru ve etkili kullanma.
Yöntemler	: Anlatım, soru cevap
Ders Araç Gereçleri	: Ders Kitabı, Kur'anı Kerim Meali
Kazanımlar	: — Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar. — Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur. — Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur. — İyi davranmanın ve güzel söz söylemenin dinimizin emri olduğunu söyler ve yazar.

2. Konuya hazırlık:

Dikkat çekme ve güdüleme: “Ne söylediğiniz değil, nasıl söylediğiniz önemlidir.” sözünden ne anlıyorsunuz, denilerek öğrencilerin düşünceleri alınır.

Hedeften haberdar etme: Bu dersin sonunda güzel davranmanın ve güzel söz söylemenin önemini kavrayacaksınız.

3. Konunun işlenişi:

a) Öğretmen konuyla ilgili öğrencilere genel bilgiler verir.

Güzel ahlak, daha çok söz ve davranışlardaki doğruluk, tutarlılık ve iyiliklerle ortaya çıkar. İnsanlar kendilerine güzel sözler söylenmesinden mutlu olurlar. Allah bize güzel söz söylemeyi tavsiye etmiştir. İnsanlarla konuşurken ifadelerimizin

düzgün, anlaşılabilir ve kırıcı olmamasına dikkat etmeliyiz. Konuşmalarımızın tarzı, ifade şeklimiz toplumdaki saygınlığımızı önemli ölçüde etkiler. Peygamberimiz de asla kötü sözler kullanmamış, kimseyi kırmamış, sözlerini açık ve anlaşılır şekilde ifade etmiştir.

İnsanlara kötü sözler söylemek onların kalbini kırmamıza neden olur. Kalp kırmak da kul hakkına girer. Bu nedenle ifadelerine dikkat etmeyen ve güzel sözler kullanmayan bir kimse iki defa günah kazanmış olur.

Biz çevremizdeki insanlara nasıl davranırsak, onlardan da benzer tepkiler alırız. Davranışlarımızın güzelliği öncelikle dilimizde, konuşmalarımızda ortaya çıkar. Konuşurken seçtiğimiz ifadelerin güzelliği toplumdaki saygınlığımızı önemli ölçüde etkiler.

b) Öğretmen aşağıdaki ayetleri öğrencilere okutur:

“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. (O ağaç) Rabbinin izniyle yemişini her zaman verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkanı olmayan bir ağaca benzer.”²¹⁰

c) Öğretmen ayetin anlaşılması için aşağıdaki soruları sorar:

- Güzel söz söylemek nasıl bir ağaca benzetilmiştir, niçin?
- Kötü söz söylemek nasıl bir ağaca benzetilmiştir, niçin?
- Bize güzel ifadelerle hitap edildiğinde neler hissederiz?
- Bize kötü sözlerle hitap edildiğinde neler hissederiz?

²¹⁰ İbrahim 14/24-25-26.

Güzel söz söylemek her yıl meyve veren yeşil bir ağaca benzetilmiştir. Çünkü güzel sözler duymak insanların hoşuna gider. Güzel sözler duyduğumuz insanlara biz de güzel sözler söyleriz. Böylece insanlarla doğru ilişkiler kurarız. Kötü söz söylemek ise dalları kopmuş, kuru bir ağaca benzetilmiştir. Çünkü kötü sözler ilişkilerin kopmasına neden olur.

d) “Kullarıma söyle sözün en güzelini söylesinler.”²¹¹

Öğretmen, “Bu ayette geçen “en güzel söz” ne anlama gelmektedir?” sorusunu yöneltir.

4. Sonuç:

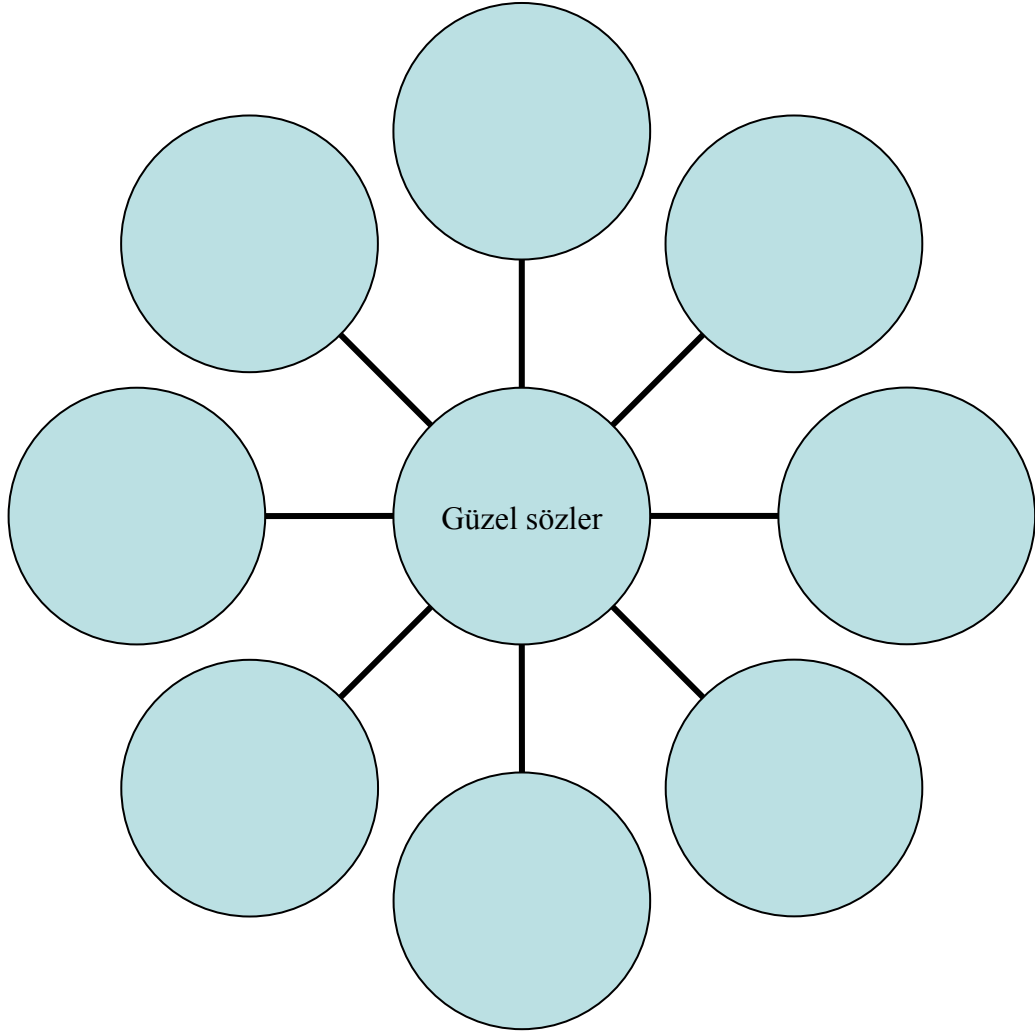
Allah Kur’an-ı Kerim’de güzel sözü meyveli bir ağaca benzetmiştir. Bize, güzel söz söylemeyi tavsiye etmiştir. İnsanlarla konuşurken kullandığımız ifadeler insanlarla ilişkilerimizi önemli ölçüde etkiler. Güzel söz söyleyenler, güzel söz işitirler.

5. Değerlendirme:

- Kur’an’da güzel ve kötü söz neye benzetilmiştir?
- Güzel sözler kullanmak bize neler kazandırır?

²¹¹ İsra 17/53.

e) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki çalışma kağıdını dağıtır. Öğrenciler tablodaki boşlukları güzel sözlerle doldururlar.

DERS PLANI 7 (Kıskançlık)

1. Genel bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 6
Alan	: Ahlak
Ünite	: 5. İslam Dininin sakınılmasını istediği davranışlar
Konu	: 4. Kıskançlık
Süre	: Bir ders saati
Yöntemler	: Örnek olay, soru cevap, anlatım
Temel Beceriler	: Problem çözme, araştırma, iletişim ve empati, Kuran-ı Kerim meali kullanma
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kuran-ı Kerim meali
Kazanımlar	:

- İslamiyet'in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışları belirterek ayet ve hadislerden örnekler verir.
- İslamiyet'in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.
- Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.
- Kıskançlığın kötü bir davranış olduğunu kavrar.
- Kıskançlığın bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.

2. Konuya hazırlık:

Dikkat çekme: En çok kimi kıskanırsınız? Hangi özelliklerinden dolayı kıskanırsınız?

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: Bu dersimizde kıskançlıkla ilgili bir hikaye okuyacağız. Siz bu hikayedeki kahramanların doğru ve yanlış davranışlarını bulacaksınız. Dersi dikkatle dinleyiniz.

3. Konunun işlenişi:

a) Öğretmen kıskançlık kavramıyla ilgili öğrencilere bilgiler verir:

Bir kimse başarı gösterdiğinde veya sevilen birisinin başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum veya davranışa kıskançlık denir. Çekememezlik ve haset de aynı anlamlara gelir. Kıskançlık, düşmanlık, büyüklenme, açgözlülük gibi ahlakî olmayan başka davranışları da beraberinde getirir.

Şimdi kıskançlıkla ilgili Kuran-ı Kerim de anlatılmış olan bir hikaye okuyacağız:

b) Öğretmen Habil ve Kabil kıssasını öğrencilere okur:

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'in Habil ve Kabil adında iki oğlu vardı. Kabil, Habil'den daha büyük olmasına rağmen çelimsizdi. Habil hem daha güçlü kuvvetli hem de daha güzeldi. Bu yüzden Kabil bir türlü kardeşini çekemiyor, onun güçlü ve yakışıklı olmasını içine sindiremiyordu.

Hız. Adem Kabil ve Habil arasında bir düşmanlık olmasından endişe duyuyordu. Biraz hoyrat ve zalim olan Kabil'i ıslah etmek için onu ziraat işleriyle görevlendirdi. Çünkü Kabil hayvanlara da merhamet etmiyor, onlara olmadık ezayı yapıyordu. Hayvan bakımı işlerini de Habil'e teslim etti.

Bir süre herkes kendi işleriyle meşgul oldu. Kabil büyük bir hırsla toprağı sürüyor, belliyor, çapalıyordu. Bu yüzden de iyi ürün alıyordu. Habil de zaten merhametli biri olduğu için, hayvanlara sevgiyle yaklaşıyordu. O da gerek süt gerek besi açısından büyük başarı elde etmişti.

Hız. Adem bir gün her ikisini de yanına çağırarak dedi ki:

“Sevgili yavrularım! Çok güzel ürünler elde ediyorsunuz. Şüphesiz ki Yüce Allah çalışmaların karşılığını verir. Ancak biz de üzerimize düşeni yapmalıyız. Bize bunca nimeti veren Allah’ın rızasını kazanalım. Sen yetiştirdiğin hayvanlardan birini, sen de meyvelerinden bir kısmını, bir ıssız dağ başına bırak. Ekip biçemeyen, gücü olup da yakalayamayan Allah’ın yarattığı herhangi bir canlının yiyebilmesini sağlayın. Ola ki Yüce Rabbimize karşı bir şükür yerine geçer.”

Habil buna çok sevindi. Kabil’in ise yüzü asıldı ama bir şey demedi.

Habil ertesi gün en sevdiği kuzusunu kesti, yüzdü ve etini ıssız bir yere bıraktı. Kabil ise homurdana homurdana sırf babasına karşı gelmemiş olmak için en kötü meyvelerden birkaç çürük seçip, götürüp bir yere bıraktı.

Ertesi sabah Hız. Adem iki oğlunu da alarak dün bıraktıkları şeyleri görmeye gittiler. Gördüler ki Habil’in bıraktığı kesilmiş kuzu yerinde değil. Ama Kabil’in bıraktığı çürük meyveler öylece durmakta.

Hız. Adem onlara dedi ki:

“Ey Habil Allah senin hediyeni kabul etti. Ama sana gelince Kabil, görüyorsun ki bıraktığın yerli yerinde duruyor. Allah’tan af dilemelisin ve yenilerini bırakmalısın.”

c) Öğretmen hikayenin bu bölümünde öğrencilere şu soruları yöneltir:

- Bu durum Kabil’in duygularını nasıl etkiler?
- Kabil bundan sonra neler yapabilir?
- Siz Habil ve Kabil’in yerinde olsaydınız neler yapardınız?

Kabil kardeşine öfkeyle bakıyordu. Kızgınlığı öylesine ateşliydi ki, her an üzerine atılabilirdi. Öfkesi bir deniz gibi kabarmış bir türlü teskin olamıyordu.

Nefsin galeyana geldiği anlar lanetli iblis için en bulunmaz anlardır. Hemen Kabil'in yanına geldi. Başladı fitneyi işletmeye.

“Ey Kabil! Kardeşin Habil yaşadıkça sana rahat yoktur. Ne Allah'a ne de babana kendini sevdiremezsin. Onu mutlaka öldürüp ortadan kaldırmalısın. Onu öldür. Öldür ki bütün güzellikler, sevgiler sana kalsın.”

Kabil kudurmuşu döndü. İblis sürekli dürtüklüyordu. Sonunda kardeşinin peşine düştü ve ona yetiştii.

“Seni öldüreceğim!” diye haykırdı. “Sen ölmedikçe bana rahat yok. Ölmelisin Habil.”

d) Öğretmen burada öğrencilere şu soruları yöneltir:

- Bu durumda siz Habil'in yerinde olsaydınız nasıl bir tepkiniz olurdu?
- Habil kardeşine nasıl bir tepkide bulunmuş olabilir?

Habil sakin bir sesle “Niçin beni öldürmek istiyorsun kardeşim?” diye sordu.

Kabil kan çanağı gibi kızarmış gözleriyle Habil'e baktı:

“Bilmiyor musun?” dedi. “Babam seni benden çok seviyor. Allah da seni benden üstün tutup hediyeni kabul etti.”

“Yanlış düşünüyorsun” dedi Habil. “Aslında beni öldürürsen babam seni bir daha affetmez. Ve Allah’ın öfkesini asıl o zaman üzerine çekersin.”

Kabil yeniden Habil’in boğazına sarıldı: “Sen yaşadıkça bana rahat yüzü yok. Ölmelisin. Öldürmeliyim seni!” diye haykırdı.

e) Öğretmen öğrencilere şu soruyu sorar:

— Bu hikayeyi siz yazmış olsaydınız nasıl bitirirdiniz?

Ertesi gün Habil her zaman olduğu gibi koyunlarının başına gitti. Çevre ıssızdı. Habil hiçbir şeyden şüphelenmeden koyunlarını otlatırken, Kabil ise çift sürmeye devam ediyordu. Şeytan ağır ağır Kabil’e yaklaştı. “Bak görüyor musun” dedi. “Kardeşin öylece dikilmiş sadece koyunların başında bekliyor. Ya sen? Belini kıra kıra tarla sürüyorsun. Hâlâ akıllanmadın mı? Ne zaman öldüreceksin Habil’i?”

Kabil, şeytanın verdiği fitne ile kardeşine baktı ve ona cevap verdi:

“Şimdi! Şimdi öldüreceğim onu!” ve yerden aldığı bir kaya parçasını arkasına saklayarak, sessizce Habil’e arkadan yaklaştı. Habil’in hiçbir şeyden haberi yoktu. Ağır ve sessiz adımlarla kardeşine yaklaşan Kabil, kolunun olanca gücüyle elindeki kaya parçasını Habil’in başına savurdu.

Habil “Allah” diye bir çığlık atarak kanlar içinde ve cansız olarak çimenlerin üzerine yığıldı.²¹²

²¹² Kaplan, Gençlerimiz İçin Peygamberler Tarihi, s. 34.

f) Hikayenin sonunda öğretmen şu soruları sorar:

- Kabil'in kardeşini öldürmesine neden olan duygu nedir?
- Bu hikayede kıskançlığa neden olan etkenler nelerdir?

Ara Özet:

Bu hikayede iki kardeşin kıskançlığı anlatılmıştır. Kabil Habile duyduğu kıskançlık yüzünden onu öldürmüş, çok büyük bir günah işlemiştir. Böylece hem Allah'ın kızgınlığını kazanmış, hem de kendisi vicdani olarak rahatsız olmuştur. Demek ki kıskançlık duygusu insanı hem günaha sürükler hem de diğer insanlarla ilişkilerimizi olumsuz etkiler.

g) Öğretmen kıskançlığın olumsuz etkilerini anlatan bilgiler verir:

İslam Dini kıskançlığın kötü bir davranış olduğunu bildirmiş ve bundan kaçınmamızı istemiştir. Çünkü kıskançlık duygusu hem bizim ruh halimizi bozar hem de çevremizdeki insanlara zarar vermemize neden olur. Kıskançlık güneşin kar ve buzu erittiği gibi sevapları yok etmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur:

“Kıskançlıktan kaçınınız çünkü ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi kıskançlık da iyi işleri yok eder, bitirir.”

Başkalarında bulunan güzellik ve üstünlükleri kıskanmamalı, bu özelliklerin kendimizde de olmasını istemeliyiz. İslam Dini kıskanmayı yasaklamış ancak başarılı, çalışkan ve güzel ahlaklı kimselere imrenmeyi (gıpta etmeyi) hoş görmüştür. Sınıfımızda veya çevremizde başarılı ve ahlaklı öğrencileri örnek almamız, onun gibi başarılı olmayı istememiz kıskançlık değil imrenmektir. “Onda varsa bende de olur” düşüncesiyle hareket etmemiz gerekir.

Kıskançlıktan kurtulmak için sahip olduğumuz yetenek ve imkanları en iyi şekilde kullanmalıyız. Başkalarında olan imkanları saygıyla kabullenmeli, aynı güzelliklere sahip olmak için çalışmalıyız.

4. Sonuç:

Kıskançlık Allah'ın hoş görmediği bir davranıştır. Kur'an-ı Kerim Habil ve Kabil adlı kardeşlerin kıskançlığını anlatarak bu davranışın ne kadar olumsuz sonuçlara neden olduğunu belirtir. Kıskançlık hem bireyin kendisine hem de topluma büyük zararlar verir. Sürekli başkalarını kıskanan bir kimse hiç mutlu olamaz. Aynı zamanda çevresi tarafından da sevilmez ve dışlanır.

5. Değerlendirme:

- Kıskançlık ne demektir?
- Hikayede Kabil'in yanlış düşünce ve davranışları nelerdir?
- Gıpta etmek ne demektir?
- Kıskançlığın zararları neler olabilir?
- Kıskançlıktan kurtulmak için neler yapmalıyız?

h) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki çalışma kağıdını dağıtarak dersin değerlendirmesini yapar

KARAKTERLER
.....
.....
.....

OLAYLAR
.....
.....
.....

SORUNLAR
.....
.....
.....

SONUÇLAR
.....
.....
.....

BEN OLSAYDIM
.....
.....
.....

DERS PLANI 8 (Kibir)

1. Genel bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: İlköğretim 6
Öğrenme Alanı	: Ahlak
Ünite	: 5. İslam Dininin Sakınılmasını İstedığı Davranışlar
Konu	: 6. Kibir (Büyükleme)
Süre	: Bir ders saati
Yöntem	: Örnek olay, soru cevap, anlatım
Temel Beceriler	: Problem çözme, araştırma, iletişim ve empati, eleştirel düşünme
Ders Araç Gereçleri	: Ders kitabı, Kuran-ı Kerim Meali
Kazanımlar	:

- İslamiyet'in sakınmamızı istediği davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.
- Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur.
- Kibirli olmanın bireye ve topluma vereceği zararları bilir.

2. Konuya hazırlık:

Dikkat çekme: “Ağaç ne kadar uzarsa uzasın gökyüzüne değemez.”
Atasözünden ne anlıyorsunuz?

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: Kibir insanın kendini başkalarından üstün görmesidir. Kibirli olmanın bireye birçok zararları vardır. Bu dersimizde Kuran-ı Kerim’de anlatılan bir hikaye okuyacağız. Ve bu hikayeye ilgili cevaplandıracağınız sorular olacak, dikkatle dinleyiniz. Dersin sonunda kibirli olmanın zararlarını öğreneceksiniz.

3. Konunun işlenişi:

a) Öğretmen kibir kavramıyla ilgili bilgiler verir:

Kibir (büyüklenmek) çeşitli özelliklerinden dolayı kişinin kendini başkalarından üstün tutması, özel ve ayrıcalıklı görmesidir. Kendini beğenmişliktir. Büyüklenmek aynı zamanda başkalarını küçümsemektir.

Kibirleşmenin ilk örneğini şeytan göstermiştir. Allah Hz. Adem'i yarattığında meleklerle ona secde etmelerini emretmiştir. Fakat şeytan ateşten yaratıldığını, bundan dolayı üstün olduğunu savunarak, topraktan yaratılan Adem'e secde etmemiştir.

b) Öğretmen konuyla ilgili örnek olayı öğrencilere okur.

Kuran-ı Kerim Kehf Suresinde bu konuyla ilgili bir hikaye anlatır:

“Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.

İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin de arasından bir ırmak fışkırtmıştı.

Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi:

— Ben servetçe senden daha zenginim. İnsan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm. (Böyle gurur ve kibirle) kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi:

— Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmam. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum.

Karşılıklı konuşan arkadaşı ona:

— Sen dedi, seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkar mı ettin? Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Bağına girdiğinde: Maşallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır deseydin ya! Eğer malca ve evlatça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki): Belki

Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak hâline gelir. Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın.

Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. Ah diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım.

Kendisine Allah'tan başka yardım edecek destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi.

İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükafatı en iyi olan O, en güzel akıbeti veren yine O'dur.

Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgarın savurduğu çerçöp hâline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.

*Servet ve oğullar dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır.*²¹³

- c) Öğretmen bu hikayeyi okuduktan sonra öğrencilere şu soruları yöneltir:
- Hikayede bahsedilen kişilerin özellikleri nelerdir?
 - Yanlış olan davranışlar nelerdir?
 - Kibirli davranan kişinin başına neler gelmiştir?

Ara Özet:

Bu hikayede bir zengin bir de imkanları diğerine göre daha kısıtlı olan iki kişiden bahsedilmektedir. Zengin olan kişi, sahip olduğu bağ, bahçe, işçiler gibi imkanları sebebiyle diğerini küçümsemektedir. Daha fakir olan kişi ise Allah'a iman etmiş, elindeki nimetlerin Allah'ın lütfu olduğunu bilen ve şükreden biridir.

²¹³ Kehf 18/32-46.

c) Öğretmen konuyla ilgili bilgiler verir:

Her insanın imkanları, yetenekleri, zenginliği farklı olabilir. Hiç kimse sahip olduğu nimetlere güvenerek büyüklenmemelidir. Büyüklenen kimseler en güzel şeyleri daima kendilerine layık görürler. Hata yaptıklarını kabul etmezler. Sahip oldukları nimetlerle; servetleri, şöhretleri, bilgileri, zenginlikleri, güzellikleriyle övünürler. Ama bunların bir gün kaybedilebileceğini düşünmezler. Kuran-ı Kerim konuyla ilgili olarak şöyle der:

“İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda böbürlenerek yürüme, zira Allah büyüklük taslayıp, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.”²¹⁴

“Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yaratabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.”²¹⁵

Peygamberimiz de “Kimse kimseye eziyet etmesin, kimse kimseye karşı böbürlenmesin.” buyurmuştur.

Peygamberimiz insanlar arasında hiçbir ayırım yapmazdı. Zengin, fakir, dil, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün insanlara eşit davranırdı. Biz de onu örnek almalı ve insanlara değer vermeliyiz. Kimseyi küçük görmemeli, kimseyle alay etmemeliyiz.

4.Sonuç:

Kibir insanın kendisine ve diğer insanlarla ilişkilerine zarar verir. Kibirli insanlar diğer insanlar tarafından sevilmezler. Dinimiz de kibirli olmayı yasaklamıştır. Bizim de düşünce ve davranışlarımıza dikkat etmemiz gerekir.

²¹⁴ Lokman 31/18.

²¹⁵ İsra 17/37.

5.Değerlendirme:

- Kibir ne demektir?
- Bireye ve topluma ne gibi zararları olur?
- Hangi davranışlar kibir kapsamına girer?
- Hikayemizde kibirli olan kişinin yanlış düşünceleri nelerdir?

DERS PLANI 9 (Aile İçi İletişimle İlgili Öğütler)

1. Genel bilgiler:

Ders	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	: Lise 1 (9)
Süre	: Bir ders saati
Ünite	: 5. Değerler ve Aile
Konu	: 7.Kur'an'dan ve Hz Peygamber'den Aile ile İlgili Öğütler 7.2. Aile İçi İletişimle İlgili Öğütler
Yöntemler	: Anlatım, soru cevap
Kazanımlar	:

- Ailenin birey ve toplumun temeli olduğunu anlar. Ailenin, birey ve toplumun temeli olduğunu kavrar.
- Ailenin kurulması, korunması ve aile içi etkileşim ile ilgili Kur'an'ın ve Hz. Muhammed'in öğütlerinden örnekler verir.
- Ailenin kurulması, korunması ve aile içi etkileşimle ilgili sorunları gözlemleyerek çözüm önerileri geliştirir.
- Aile içi görev ve sorumluluklarını yerine getirme bilinci taşır.
- Kur'an'ın öğütleri ve Hz. Peygamberin örnek davranışları çerçevesinde hıssım, akraba ve komşularla ilişkilerin gelişmesine, toplumsal birlik ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunur.

2.Konuya hazırlık:

Dikkat çekme: Öğretmen, tahtaya yazdığı (projektörle yansıttığı) “Müminin dünyadaki cenneti, içinde aile hayatını yaşadığı evidir.” hadisinden ne anladıklarını sorar. Bu hadisle, müminlerin evlerinin/yuvalarının iyi bir iletişim sayesinde dünya cenneti olabileceğini söyler. Müminlerin son hedeflerinin Allah'ın rızasını kazanmak ve cennete girmek olduğunu vurgular.

Güdüleme ve hedeften haberdar etme: O hâlde gelin, bu dünyada evlerimizin nasıl cennetteki gibi mutlu ve huzurlu hâle geleceğini öğrenelim. Bu

dersimizde ailemize karşı davranışlarımızla ilgili ayet ve hadislerde açıklanan öğütleri öğreneceksiniz.

3.Konunun İşlenişi:

a)Öğretmen, iletişimin tanımını öğrencilere sorar ve şu tanımları tahtaya yazar:
 “İletişim, ne söyleyeceğini bilmek, bunu ne zaman söylemenin daha uygun olacağına, nerede söylemenin doğru olduğuna karar vermek, en iyi nasıl söyleyeceği hususunda fikir yürütmektir.”

Ailemiz bize en yakın olan kişilerden oluşur. Bizim sorumluluğumuzu üstlenen, sorunlarımızla yakından ilgilenen kişiler onlardır. Dolayısıyla onlarla iletişimimiz ve onlara karşı davranışlarımız ve sözlerimiz önemlidir, der.

b) Mutlu bir ailede olması gereken özelliklerin neler olabileceği beyin fırtınası tekniğiyle belirlenir. Alınan cevaplar tahtaya yazılır.

Ara Özet:

Mutlu bir yuva için, iletişim kurallarını bilmek ve ailemizde bunlara uymak gerekir. Aile bireylerimizle sağlıklı ilişkiler kurabilmemiz için onlara karşı davranışlarımıza dikkat etmemiz gerekir. Öğretmen, aile içi iletişimin ve mutlu bir yuvanın önemli kuralları şunlardır, der: Sevgi, saygı, sorumluluk, şefkat, merhamet, nezaket, kibarlık, anlayış, sabır, sadakat, haddini bilmek.

Aile içi iletişimde çocuklar, öncelikle anne babalarına karşı saygılı olmak durumundadır. Anne ve babamız bizim için her türlü fedakarlığı yaparlar. Buna karşılık bizim de onlara karşı görev ve sorumluluklarımız vardır. Bu görev ve sorumlulukların başında onlara iyi davranmak ve güzel söz söylemek gelir.

c) Öğretmen öğrencilere aşağıdaki (mesel geçen) ayetleri okutur:

“Rabbin kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, onlara “öf” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”²¹⁶

d) Sonra şu soruları yöneltir:

- Bu ayetlerde anne ve babamıza davranışlarımızla ilgili olarak ne emredilmiştir?
- “Öf bile deme” ifadesinden neler çıkarmamız gerekir?
- Anne ve babamıza kullandığımız ifadelerin nasıl olması gerekir?
- “Kanat germek” ifadesinden ne anlıyorsunuz?
- Dünyaya gelişimizden itibaren anne ve babamızın bizim için yaptığı fedakarlıklar nelerdir?

Ara Özet:

Anne ve babamıza karşı kırıcı ifadeler kullanmamalıyız. Onları azarlamadan, hoşlarına gidecek ifadeler kullanmalıyız. Onları azarlamak, kırmak, üzme şöyle dursun “öf” demek bile ayette yasaklanmıştır. “Kanat germek” ifadesinden onların her türlü ihtiyacını karşılamak, hasta veya yaşlı olduklarında onların yanında bulunmak, bakmak, ilgilenmek, farklı şehirde bulunuyorlarsa onları sık sık aramak, ziyaret etmek gibi davranışları anlamamız gerekir.

e) Öğretmen Ek 1 de yer alan hikayeyi öğrencilere okur.

²¹⁶ İsra 17/23-24

Konuyla ilgili olarak başka bir ayette şöyle buyrulur:

“Biz insana anne ve babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. İşte bunun için önce bana, sonra da ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.”²¹⁷

Peygamberimiz “Günahların en büyükleri Allah’a ortak koşmak, anne babaya saygısızlık ve yalancı şahitlik yapmaktır.”²¹⁸ buyurmuştur. Görüldüğü gibi peygamberimiz bu sözünde Allah’a ortak koşmaktan sonra, anne babaya saygısızlığı ikinci sırada söylemiştir.

f) Öğretmen öğrencilere Peygamberimizin “Cennet annelerin ayakları altındadır.”²¹⁹ sözünden ne anlıyorsunuz? diye sorar.

Annemiz bizi dünyaya getirmiş, tüm ihtiyaçlarımızı karşılamış, bizi büyütüştür. Bizi bu günlere getirmiştir. Tüm bu zorlukların üstesinden geldiği için cennete layık yegane insandır.

Peygamberimiz anne babaya iyi davranmanın önemini başka bir sözünde şöyle ifade eder: “Allah’ın rızası ana babanın rızasındadır. Allah’ın öfkesi de ana babanın öfkesindedir.”²²⁰

Ara Özet:

İslam Dini, Müslümanın Allah’a karşı görevlerinden hemen sonra anne babaya itaati emreder. Bu bize anne babamıza olan davranışlarımızın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu nedenle anne babamıza karşı merhametli ve saygılı olmamız, onların hoşlarına gidecek şekilde konuşmamız gerekir.

²¹⁷ Lokman 31/14.

²¹⁸ Buhari, Edeb 1.

²¹⁹ Fethül Kebir, c.2, s.66.

²²⁰ Tirmizi, Birr, 3.

g) Öğretmen, aile yapısını bozabilecek davranışların neler olabileceği ve nedenleri üzerinde tartışma ortamı açar, alınan cevapları listeler.

h) Öğretmen, aile, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklayan Ek 2 deki kavram haritasını doldurmaları için öğrencilere verir.

4. Sonuç:

Dinimiz bize anne babamıza iyi davranmamızı emreder. Onları üzecek davranışlarda bulunmamızı ve olumsuz ifadeler kullanmamızı yasaklar. Onların bizim için yapmış olduğu, iyilikleri, fedakarlıkları hatırlatır. Bize anne ve babamızla ilgili görev ve sorumluluklar yükler.

5. Değerlendirme:

- Anne ve babamıza ne gibi ifadeler kullanmalıyız?
- Aile içi iletişimde yaptığımız yanlış davranışlar nelerdir?
- Aile içi iletişimle ilgili bir ayet söyleyiniz.
- Aile içi iletişimle ilgili bir hadis söyleyiniz.

Ek 1

“Yolculukta konuşmasını pek sevmem ben. Ama karşımda oturan teyzenin bakışlarındaki çağrıya dayanamadım bir an. Titreyen ellerinde büyük iki poşeti vardı. Ben başlattım sohbetimizi: “Teyzeciğim, nereye yolculuk?”

Sormaz olsa mıydım acaba... Yüreğim dağıldı. Kederli, hasta gözleriyle baktı bana, yüzünden okuyordum hüznünü. Önce sustu, belli ki nereye gideceğini bilmiyordu. Bu hâli iyice ilgimi çekiyordu. Üzüldüğünü fark edince gülümseyerek “Ben Ayşegül, teyzeciğim!” dedim. Hastalıktan kızarmış gözleriyle baktı ve sustu yine. Yüreğindeki derin acıyı hissettim o an. Yalnız düşünceleriyle, hüzne sardı beni bakışları.

Torbasından birkaç fotoğraf çıkardı önce. Anlatmaya başladı titrek sesiyle. Eşini topraklara atmış yıllar önce. Hayat uzadıkça gülüşler kısalmış fark etmeden. İki oğlu varmış imkansızlıklar içinde büyüttüğü. Kendini çıkarmış hayatından, onlara adamış ana yüreğini. Azime imiş adı. Siyah beyaz fotoğraflara bakarken çocuklarının küçüklüğünden bahsetti, ne kadar mutluydu o günleri anarken.

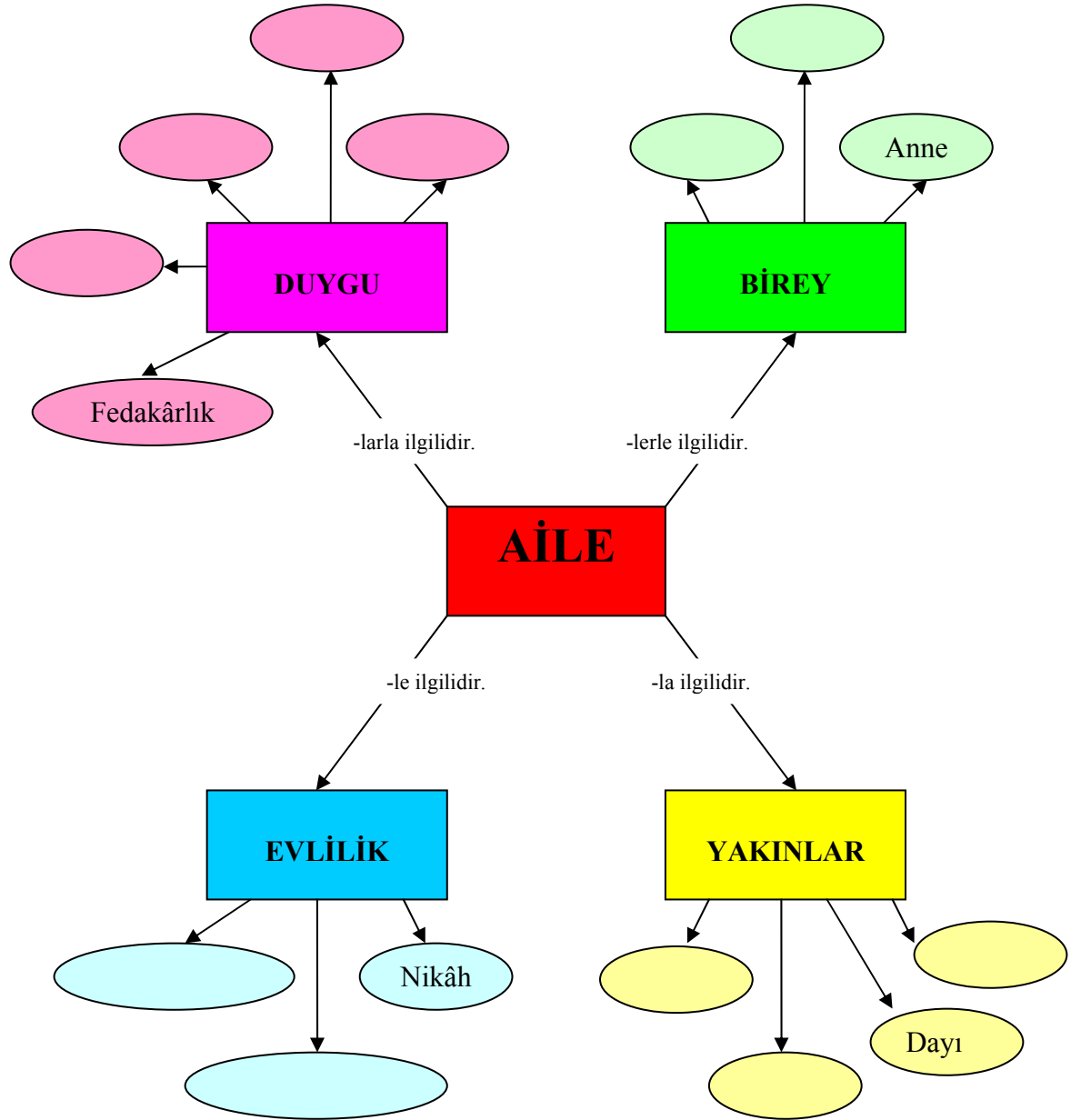
Gözlerindeki derin acıya takılmıştım ben oysa. Karşı tepeler yemyeşildi. Baktıkça hüznelerini unutup koyunları anlatmaya başlıyordu. Yaşlılık işte, zordu. Çok sevdim Azime Teyzeyi ama bir sır gibiydi hâlâ gözlerinden okuduklarım.

Akrabalarına gidiyor sandım önce, konuştukça anladım ki işin aslı öyle değil. Paylaşmak istedim, itiraz etmedi çünkü konuşmaya ihtiyacı vardı. Bu tatlı ihtiyarı sokağa bırakıvermiş evlatları.

“Nasıl olur Azime Teyze” dedim. Bu yaşlı hâlinle nereye gidersin sen. Koca İzmir’de ne yapar ne edersin?”
Uzun uzun sustu.”²²¹

²²¹ Pektaş, Din Kültürü, s.229.

Ek 2 ÇALIŞMA KÂĞIDI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

1.ÖZET

Ülkemizde, ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin daha etkili olması için çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı program geliştirme çalışmalarına sürekli devam etmekte; akademisyenler, eğitimciler ve öğretmenler de bu dersin öğretim yöntemleriyle ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Günümüzde bilim ve teknik alanındaki hızlı gelişmeler, eğitimin fert ve toplum hayatındaki önemini daha da artırmıştır. Hızlı sanayileşme ve şehirleşme beraberinde pek çok psiko sosyal, ekonomik ve kültürel olayı karmaşık bir tarzda etkilemiştir. Bunun sonucu birçok alanda gelişmeler olurken bazı alanlarda fert ve toplum sağlığını bozan olaylar ortaya çıkmaktadır. İçinde bulunduğumuz şartlar olumlu ve olumsuz ne durumda olursa olsun bütün bu psiko-sosyal olayların anlaşılması, iyi, doğru ve güzel olayların geliştirilerek devamı, kötü, yanlış ve çirkin olayların azaltılması, kontrol altına alınması ve yönlendirilmesi, ferde, topluma ve fizik çevreye zarar vermeyecek şekilde yönlendirilmesi eğitime bağlıdır.

Diğer derslerde olduğu gibi artık DKAB derslerinde de öğrencinin bilgiyi sadece ezberlemesi ve gerektiğinde tekrar etmesi beklenemez. Öğrenciden istenen, öğrenme öğretme sürecinde aktif olması, düşünmesi, sorması, eleştirmesi, problem çözmesi, yaratıcı olması, üretmesi, hayatın anlamını keşfetmesi vb. durumlara önem verilmesidir.

DKAB dersinin temel kaynaklarından biri de Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim Allah tarafından insanlara gönderilmiş olan en son kutsal kitaptır. Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliği ifade tarzının yalın, insanları anlayacağı şekilde olmasıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'i anlaşılır kılmak için insanların güncel hayatıyla

ilgili, onların kullandıkları ifadelerle yakın ifadeler kullanmıştır. Bu ifade şekillerinden biri de meseldir.

Mesel, bir durumu anlaşılması açık olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek açıklamaktır. Kur'an-ı Kerim mesellerle birçok konuya açıklık getirmiş, ayetleri mesellerle anlaşılır kılmıştır. Kur'an'ın bu ifade tarzı ahlak eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

Mesel, bir durumu daha açık ve anlaşılır olan başka bir duruma benzetme, örneklendirerek anlatmaktır. Kur'an-ı Kerim meseli bir eğitim yöntemi olarak kullanılır.

Kur'an'ın ve İslam'ın nihâî hedefi insanı ve insandan yola çıkarak toplumu en yüksek ahlakî olgunluğa ulaştırmaktır. Kur'an insan ve toplum için gerekli olan ahlak eğitimini açık ve anlaşılır bir üslupla verir. Meseller de Kur'an'ın ifade etmek istediği konuları örneklendirme ve benzetme yoluyla açık ve anlaşılır hâle getirir. Kur'an-ı Kerim'de mesel kullanılmasının birçok amacı vardır. Bunlardan biri de eğitimidir. Kur'an meselleri genel olarak üç konuyu içerir: İman, amel ve ahlak. Mesel içeren ayetler ahlak eğitimine temel oluşturacak niteliktedir.

DKAB dersindeki hedef davranışları gerçekleştirmede, meselleri rahatlıkla kullanabiliriz. Bu çalışmada, mesellerin DKAB derslerinde uygulanmasına ilişkin birçok örnek yer almıştır. Bu çalışma verilen etkinlik (ders planları, ders işleniş) örnekleriyle, yeni öğretim yöntem ve tekniklerini DKAB dersi konularında uygulamada zorlanan öğretmenlere gerekli bilgi ve beceriyi kazanmalarını sağlayacak ve dersleri daha verimli ve zevkli hâle getirebileceklerdir. Ayrıca Kur'an Kursunda görev yapan öğretmenlerimiz de bu çalışmadan yararlanabilirler.

“Kur'an-ı Kerim'de Geçen Mesellerin Ahlak Öğretiminde Kullanılması”na örneklerin verildiği bu çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amaç ve önemi, sınırlılıklar, araştırma yöntemi, araştırma ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır.

İkinci bölümde, mesel kavramını ortaya koymak için, meselin tarifi, Kur'an'da kullanılışı, amaçları, özellikleri ve konuları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, ahlakî konuları içeren mesellerin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kullanımına ilişkin sınıf içi etkinliklere (ders işlenişleri, ders planlarına) yer verilmiştir.

Dördüncü sonuç bölümde ise özet ve önerilere yer verilmiştir.

2.ÖNERİLER

Bu çalışma esas alınarak şu öneriler geliştirilebilir:

1. Bu çalışma kuramsal bir çalışmadır. Mesellerin öğretimiyle ilgili alan araştırmaları yapılmalıdır.
2. DKAB dersi öğretmenleri, hazırlanan örnekleri dikkate alarak, kendileri sınıfın şartlarına uygun yeni örnek uygulamalar hazırlayabilirler.
3. Öncelikle DKAB öğretmenleri bu ve benzeri yöntemleri uygulamaya karşı istekli olmalıdırlar. Ancak o zaman bu yöntemler etkili olabilir ve uygulanabilir.
4. Bu vb. çalışmalar hizmetiçi etkinliklerinde DKAB dersi öğretmenlerine ulaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Turgut, Ali, **Tefsir Usulü ve Kaynakları**, MÜ İFAV Yay. İst.1991.
- Mevdudi, Ebu'l Ala El-, **Tefhimu'l Kur'an**, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- Oğuzkan, Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay. Öğrenme maddesi, Ank. 1981.
- Ayhan, Halis, **Eğitim Bilime Giriş**, Şule Yay. İstanbul 1995.
- Zengin, Halise Kader Eğitsel **Oyunlar ve DKAB Dersinde Kullanımı**, AÜ SBE YL Tezi, Ankara 2002.
- Keskin, Hasan, **Emsalü'l Kur'an**, MÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, İst. 1986.
- Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Usulü**, Ankara 1993.
- Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı, MEB, İst. 2008.
- Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı, MEB, İst. 2008.
- Komisyon, Perese Karakter Okulu Öğretmen Kitabı, Yardımseverlik, Nobel Yay., İst. 2003.
- Aydın, Mehmet Zeki, **Din Öğretiminde Yöntemler**, 4. Baskı, Nobel Yay., Ankara 2009.
- Yılmaz, Macit, **İslam Ahlak Eğitiminde Kur'an Kıssaları**, CÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2001.
- Nevzat Aşıkoğlu, "Kur'an'daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlaki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini", **CÜ İF. Dergisi**, Sivas 2001, c.5, sayı1.
- Külekçi, Numan **Edebî Sanatlar**, Erzurum 1994.
- Fidan, Nurettin, **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, Alkın Yay. Ank. 1991.
- Pektaş, Pelin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları, Özel Ceceli İlköğretim Okulu, Ankara 2008.
- Kaplan, Saadettin Gençlerimiz İçin Peygamberler Tarihi, Dünya İnsansız Dönerken, İst. 2004.
- Sevmeyi Biliyorum**, Erdemler Serisi, Danışman: Mehmet Zeki Aydın, Timaş Yayınları, İst. 2009.
- Kutub,Seyyid, **Fî Zılal-il Kur'an**, Çelik Yayınevi, İstanbul 1993.
- Sakallı, Talat, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İst. 1999.

TDV, Kur'anı Kerim ve Açıklamalı Meali, Ankara 2000.

Ulutürk, Veli, **Kur'an'da Temsili Anlatım**, İnsan Yayınları, İst. Tarihsiz.

Durmuş, İsmail, "Mesel", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İst. 2004.

Komisyon, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Program Kılavuzu, MEB, Ankara 2007.